

Solculuk, Tekno-Endüstriyel Sistem ve Vahşi Doğa

Karaçam

Ağustos, 2020

İçindekiler

Solculuk, Tekno-Endüstriyel Sistem ve Vahşi Doğa	3
Giriş	3
Solculuk	3
Vahşi Doğa	5
Karmaşık toplumlar	6
Büyük tanrılar	7
İlerleme	10
Birinci dalga solculuk: Radikal burjuvazi	10
İkinci dalga solculuk: Sosyalist sol	12
Yüksek derecede kolektivist bir kitle toplumu	14
Üçüncü dalga sol	18
Bir örnek: Feminizm	22
Solcu ütopya ve vahşi Doğa'nın geleceği	24
Solcu ideallerin vahşi Doğa ile uyumsuzluğu	27
Sonuç	28

Solculuk, Tekno-Endüstriyel Sistem ve Vahşi Doğa

Giriş¹

Günümüzde, sisteme karşı isyan ve “düzeni” değiştirmek denildiğinde anlaşılan şeyler, genellikle, vahşi Doğa’yı temel değer olarak alan ve onu korumak için tekno-endüstriyel sistemi ortadan kaldırmak isteyecek bir hareketten çok, solcu görüşlerin ve davranışların bir kümesi olmaktadır. İlk bakışta, solculuk ve sistemi değiştirmek isteyen (daha doğrusu mevcut teknolojik sistemin fiziksel altyapısını ortadan kaldırmak isteyen) bir hareket arasında benzerlikler ve ortak noktalar var gibi gözükmemektedir.² Görünüşteki bu benzerlik ve bundan doğan kafa karışıklığı, teknolojik sisteme karşı çıkacak etkili bir hareketin kurulmasındaki en büyük engellerden birini teşkil etmektedir. Bu yüzden, bu iki akım arasındaki devasa farklılıkları ortaya koymak, tekno-endüstriyel sisteme karşı etkili bir hareketin oluşturulması için elzemdir.

Solculuk

Peki solculuk nedir? Solcu düşünce Aydınlanma ile doğmuş, hemen hemen aynı yıllarda ortaya çıkmaya başlayan endüstriyel toplum ile birlikte gelişmiştir ve endüstriyel-teknolojik sistemin temel değerler sistemini oluşturmaktadır. Solculuğun, 18. yüzyıldaki doğumundan itibaren üç aşamadan geçtiğini söyleyebiliriz. İlk aşamayı, gelenekler ve dine karşı rasyonel düşünceyi, toplumun idare edilmesinde bilimsel ve rasyonel düşüncenin egemenliğini, insanların kanunlar önünde eşitliğini, aristokrasinin ayrıcalıklarının lağvedilmesini, kilisenin ekonomi ve toplum üzerindeki etkisinin kırılmasını, cumhuriyet yönetimlerinin monarşilerin yerini almasını ve parlamentoya dayalı yönetim sistemlerinin ve hükümet biçimlerinin kurulmasını, maddi refahın artırılması ve sefaletin tamamen ortadan kaldırılmasını vb. savunan ve daha sonradan sosyalist solcular tarafından burjuva solu adı verilen akımlar oluşturmuştur. Birinci dalga sol, o yıllarda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da kurulmakta olan yeni toplumun fikirlerini somutlaştırmış ve ifade etmiştir. İlk dalga solun dünya görüşünün temel direğini şu fikir oluşturmuştur: İnsanlık, rasyonel düşünce, bilim ve teknolojinin ona verdikleri ile Doğa ve toplum üzerinde her şeye kadir bir güce sahiptir ve böylece evrenin sırlarını çözerek dünya üzerindeki en mükemmel ve maddi açıdan bolluğa erişmiş bir toplum biçimini yaratacak kabiliyettedir—daha sonra solculuğun tüm akımları ve çeşitleri bu fikri miras almıştır.

İkinci sol dalgayı, “mükemmel” toplumun ancak maddi bolluğun toplumun her kesimine yaygınlaştırılması ile kurulabileceğini ve bunun gerçekleştirilebilmesi için ekonomik aktivitenin tamamı ile kolektifleştirilip rasyonel bir kontrol altına alınması gerektiğini savunan sosyalizm oluşturmuştur. Sosyalist solun ilk tezahürü Fransız Devrimi sırasında

Babeuf ve onun *Eşitler Komplosu* olmuştur. Henri de Saint Simon ve Charles Fourier, sosyalist fikirleri Aydınlanmanın ve birinci dalga solun bir devamı olarak, 19. yüzyılın ilk yarısında geliştirmişlerdir. İnsanlığın kardeşliğinin bilim ve endüstri ile harmanlanmasının Dünya üzerinde cenneti yaratacağını

---

¹ Yorumları, önerileri ve uyarıları için *Ultimo Reducto*’ya teşekkür etmek istiyorum. Onun yardımları olmadan bu yazı, simdiki hali ile mümkün olmayacaktı.

² Özellikle solculuğun yeşil anarşist ve anarko-primitivist varyantları ile.

iddia etmişlerdir. Dünyanın ilk sanayileşen ülkesi olan Britanya’da Chartist Hareket, şehir proletarya kitlesinin politik gücünü 1830’lu yıllarda göstermiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Marx ve Engels, ikinci dalga solu teknolojik gelişme ile sıkı bir şekilde eklemleyerek, ideolojik çerçevesinin son şeklini oluşturmuşlardır. Buna göre, sınıfsız, devletsiz, en yüksek derecede refaha erişmiş, mükemmel bir toplum, teknolojik gelişme ile birlikte ortaya çıkacaktır. Ve endüstrinin gelişmesi ölçüsünde şehir proletaryasının daha da büyümesi, ikinci dalga solun politik gücünü daha da artırmıştır.

Sosyalist sol en aşağıda yer alan, en fakir ve en mahrum sınıfların, özellikle de sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan yeni işçi sınıfının haklarını savunduğunu iddia etmiştir. Radikal burjuva solun gerçekleşmesini istediği gelişmelere ek olarak, sosyalist solcular ekonomik alanda topyekun bir toplum-sallaşmanın gerçekleştirilmesini istemişlerdir— toplumun üretim ve tüketim faaliyetlerinin tamamı ile kolektifleştirilmesi yolu ile rasyonel ve planlı bir toplumsal sistemin kurulması ve böylece maddi bolluğun toplumun her bir ferdine genişletilmesi. Solculuğun bu ikinci dalgasının faaliyetleri sonucunda tekno-endüstriyel sistem, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da, faaliyetlerini devam ettirmek için ihtiyaç duyduğu emek gücünü oluşturan kitleleri kendisine entegre ederek, tamamı ile yerleşmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişmiş Batı ülkelerinde tamamı ile yerleşen görece istikrarlı³ sistem, doğu bloku ülkelerinin komuta ekonomilerinden finansal anlamda daha büyük bir refah yaratabildiğini ve daha başarılı olduğunu kanıtlamıştır. Ancak, tekno-endüstriyel sistemin gelişmesi ölçüsünde, geleneksel tarım toplumları tamamı ile dağılmış ve bunun sonucunda geleneksel değerlerde, aile yapısında, günlük yaşamda vb. büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler, altmışlı yılların ortalarından itibaren üçüncü bir sol dalganın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplumdaki ezilmiş gruplar ile özdeşleştiğini ve onları savunduğunu iddia eden, doğrudan insanların günlük yaşamlarına ve davranışlarına odaklanan ve bunu toplumsal kohezyonu ve istikrarı artırmak adına insanları daha iyi toplumsallaştırmakta⁴ kullanan yeni bir sol akım.

Tarih boyunca aldığı tüm bu biçimlerle sol, sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan toplumsal sistemin gelişmesi, insanların rızasını alarak istikrara kavuşması ve eksikliklerini tamamlaması için gerekli değerler ve davranış biçimlerinin oluşturulmasını sağlamıştır.

Sistem içerisinde oynadığı bu rolle sol, tekno-endüstriyel sistemin üst-yapısının bir parçasıdır ve onun ana ideolojisini oluşturur. Aşırı derecede karmaşık tekno-endüstriyel sistemin verimli bir şekilde işleyebilmesi için gerekli olan değer ve normları, davranış biçimlerini ve kurumlar üzerine teorileri ihtiva eder: Toplumsal dayanışma, şiddetsizlik, kanun önünde eşitlik, sistem tarafından izin verilen ikame etkinlikleri⁵ gerçekleştirme özgürlüğü, toplumsal sorumluluk, liyakate verilen önem; yani ana akım medya

³ Bünyesinde barındırdığı sürekli ivmelenen teknolojik gelişme sebebiyle tekno-endüstriyel toplum oldukça dinamikdir ve değişimin sürekliliği bu toplum biçiminin için bir özelliğidir. Burada toplumsal istikrar ile kastettiğim şey, toplumsal makinenin arızalar olmadan akıcı bir şekilde çalışmasıdır.

⁴ Burada toplumsallaşma terimini, Theodore John Kaczynski’nin bu kelimeyi *Sanayi Toplumu ve Geleceği*’nde kullandığı anlamda kullanıyorum. Bakınız: *Sanayi Toplumu ve Geleceği*, 24: “Psikologlar ‘toplumsallaşma’ terimini, çocukların toplumun taleplerine göre düşünme ve davranmayı öğrendikleri süreci tanımlamakta kullanmaktadırlar. Bir kişi içinde yaşadığı toplumun ahlak kurallarına inanıyor ve onlara uyuyorsa ve o toplumun işleyen bir parçası olarak sağlıklı bir şekilde ona ekleniyorsa bu kişinin iyi toplumsallaştığı söylenir.[...]” Bu tanımlamada Kaczynski, özellikle çocuklar üzerinde durmaktadır; fakat gerçekte toplumsallaşma, çocuklarda olduğu kadar kolay ve yoğun bir şekilde olmasa da yetişkinler üzerinde de uygulanmaktadır.

⁵ Modern tekno-endüstriyel sistemde insanların temel ihtiyaçları (barınma, gıda, güvenlik vb.) bu toplumun üyelerinin anlamlı bir çaba sarf etmesine gerek kalmadan, toplumsal kolektif tarafından onlara sağlanır. Pek çok insan işleri için saatlerini harcıyor olabilir; fakat insanların çoğu için işlerinde yaptıkları şeyler, doğrudan onların temel fiziksel ihtiyaçları ile alakalı değildir ve entelektüel ve fiziksel açıdan onları tatmin etmeyen absürt, monoton ve çok küçük parçalara ayrılmış görevleri yerine getirmekten ibarettir. Fakat *Homo sapiens*, milyonlarca yıllık evrimsel süreç içerisinde, ihtiyaçlarını kendi çabası ile tatmin etmek adına aktif olmasını gerektiren biyolojik bir ihtiyaç geliştirmiştir ve kişinin temel ihtiyaçlarını tatmin etmek için kendi yeteneklerini ve kapasitesini kullanmayı gerektiren bu süreç kişinin psikolojik sağlığı için hayati öneme sahiptir. En önemli ihtiyaçlar toplumsal kolektif tarafından karşılandığında, insanlar kendilerini bir boşluğun içerisinde bulurlar. Ve bu boşluğun, sonuçta ortaya çıkacak ve sisteme büyük zararlar verecek-belki de işlemini imkansız hale getirecek-en ağır psikolojik rahatsızlıkları bir ölçüde azaltmak adına başka faaliyetler ile doldurulması gerekir. Bu aktiviteler (kariyer basamaklarını tırmanmak; bir bilime ya da özel bir araştırma alanına kendini adanmak; hobiler; sistemin sunduğu metalleri tüketmek; çevresel problemler, ırkçılık, cinsiyetçilik gibi meselelerin çözümüne kendini adanmak vb.) temel ihtiyaçların tatmin edilmesi ile doğrudan bağlantılı değildir ve normalde bu ihtiyaçların karşılanması için harcanması gereken çabayı ikame etmeye çalışırlar ve bu sebeple bunlar, ikame etkinlikler olarak adlandırılırlar. İkame etkinlik kavramının daha ayrıntılı bir tartışması için bakınız: Kaczynski, *Sanayi Toplumu ve Geleceği*, 38-41

ve eğitim sistemi tarafından sürekli olarak pompalanan ve insanları iyi birer yurttaş haline getirmeye çalışan tüm değerler. Solcu değerler toplumun karmaşıklığının, fiziksel olarak bir arada yaşayan insan sayısının, sistemin bileşenlerinin miktarının ve bu bileşenler arasındaki ilişkinin yoğunluğunun artması ölçüsünde ortaya çıkmaktadırlar; çünkü milyonlarca insanın koordineli bir şekilde bir arada çalışmasını sağlayarak tekno-endüstriyel sistemin hayatta kalmasını, daha verimli işlemesini ve daha güçlü olmasını sağlamaktadırlar. Solculuk tekno-endüstriyel sisteme karşı değildir; tam tersine, bu sistem için bir sigorta vazifesi görmektedir. Tekno-endüstriyel sistemin değerlerini benimseyerek ve onları toplumun ana akımının daha ötesine taşıyarak, insanların bu değerlere ne kadar uyup uymadıklarını kontrol etmekte ve onları bu değerler doğrultusunda kendilerini değiştirmeye zorlamaktadır. Solculuk ile kurduğu bu ilişki sayesinde tekno-endüstriyel sistem kendisini düzeltmekte ve işleyişinin verimliliğini sürekli olarak artırmaktadır. Cinsiyet eşitliği, etnik problemler, çevresel sorunlar, rüşvet, adam kayırma, toplumdaki bireylerin birbirlerine karşı uyguladığı şiddet vb. gibi solcu ideolojinin sistemi eleştirdiği her konu, aslında, sistemin işlerliğini devam ettirmesi ve gelişmesini istikrarlı bir şekilde sürdürmesi konusunda karşılaştığı engelleri oluşturmaktadır; dolayısı ile sistem bu sorunları çözebilirse daha verimli bir şekilde işleyecektir. Solculuk sisteme bu sorunları tespit etmesi ve onlarla yüzleşmesi ve böylece onları çözüp daha iyi çalışması konusunda yardımcı olmaktadır.

Tekno-endüstriyel sistem problemlerinin çözülmesi ölçüsünde faaliyetlerini genişletmekte ve vahşi Doğa'yı yok ederek, boyunduruk altına alarak ve onun yerine geçerek büyümeye devam etmektedir. Dolayısı ile, tekno-endüstriyel sisteme vahşi Doğa adına karşı çıkan değerler ile bu sistemin değerlerinden oluşan ve onun kendisini geliştirmesine ve faaliyetlerini iyileştirmesine yardım eden solcu ideoloji arasında aşılamayacak bir tezat bulunmaktadır.

Vahşi Doğa

Vahşi Doğa, karmaşık insan topluluklarının müdahalesinden bağımsız olarak, kendi başına var olan ve işleyen eko-sistemleri ifade etmektedir. İlkel insanlar da dahil olmak üzere vahşi biyolojik türler, doğal seçim süreci ile onların davranışlarını, hislerini ve onlara uygun yaşam koşullarını belirleyen bazı biyolojik özellikler kazanmışlardır. Doğa, onların bu özellikleri kazanmalarını sağlamıştır ve bu türlerin, karmaşık toplumların müdahalesinden azade olarak, canlı olmayan doğal çevre ile birlikteliği vahşi Doğa'yı oluşturmaktadır. Karmaşık toplumların ortaya çıkması, insan topluluklarının, doğal süreçleri artan bir şekilde kendi hayatta kalmaları ve gelişmeleri için kontrol eden ve düzenleyen sistemler haline gelmeleri ile birlikte başlamıştır.⁶ İnsan topluluklarının vahşi Doğa'ya olan müdahalesi, yerleşik hayata geçilmesi ve vahşi türlerin evcilleştirilmesi ile birlikte büyük ölçüde yoğunlaşmış ve niteliksel bir değişime uğramıştır. Bitkilerin genetiği, doğal seçim yerine karmaşık insan toplumlarının ihtiyaçları uyarınca tarımsal faaliyetler yolu ile değiştirilmeye başlanmış ve aynı şekilde bazı vahşi hayvanlar, hayvancılık faaliyetleri ile yapay bir genetik seçilime tabi tutulmuş ve böylece daha önceden vahşi Doğa'da bulunmayan evcilleştirilmiş türler yaratılmıştır. Bu süreç zamanla genişlemiş ve yoğunlaşmıştır. İnsan topluluklarının, gıdaya yönelik ihtiyaçlarını avcılık ve toplayıcılık faaliyetleri yerine besinlerini doğrudan üretmekle karşılamaya başlamaları, göçebe avcı-toplayıcı hayat tarzına kıyasla büyük bir enerji fazlası üretmelerini mümkün kılmıştır. Bu enerji fazlası, yerleşik tarımsal toplumların demografik olarak büyümesine ve bu toplumların içerisinde farklı fonksiyonları yerine getiren sınıfların ve bileşenlerin oluşmasına neden olmuştur.⁷ Nüfusları artan ve daha fazla maddi güç biriktiren tarım toplumları coğrafi boyutlarını bü-

⁶ Karmaşık toplumları, Tainter'ın *The Collapse of Complex Societies* kitabında tanımladığı şekli ile, bünyesinde eşitsizlikler (bunlar kendisini dikey farklılaşma, mevkilerin varlığı, ya da maddi ve toplumsal kaynaklara ulaşmadaki eşitsizlikler olarak gösterir) ve heterojenlik (bir toplumun barındırdığı farklı bölümleri ya da bileşenleri ve aynı zamanda nüfusun bu farklı bileşenler boyunca dağılma biçimini ifade etmektedir) barındıran toplumlar olarak tanımlıyorum. Bakınız: Tainter, *The Collapse of Complex Societies*, 2005, Cambridge University Press, Chapter 2, "The Nature of Complex Societies."

⁷ Çok zengin sabit gıda kaynaklarına sahip avcı-toplayıcı topluluklarda da uzmanlaşma, sınıflar ve toplum içerisinde farklı bileşenler ortaya çıkmıştır. Fakat gıda üretiminin yokluğunda bu fenomenler, bu çok zengin gıda kaynaklarının bulunduğu yerler ile sınırlı kalacaktı ve yerleşik, gıda üreten toplumların yayılması ile birlikte yayılmayacaklardı.

yük ölçüde artırmış ve dünyanın her köşesine yayılmaya başlamışlardır. Bu karmaşık toplumlar, vahşi Doğa'nın otonom işlevlerini kendi yapay işlevleri yararına ortadan kaldırdıkları için bunların tüm dünya çapında yayılmalari vahşi Doğa'nın zamanla daraltılması ve yok edilmesi anlamına gelmiştir. Vahşi eko-sistemler artan bir şekilde, pek çoğu evcilleştirilmiş türlere dönüştürülen ya da ortadan kaldırılan vahşi hayvan ve bitki türleri ile birlikte, yerleşim yerlerine, tarla ve otlaklara dönüştürülmüştür. Göçebe avcı-toplayıcı insan toplulukları, karmaşık toplumların bu coğrafi yayılması sebebiyle, dünyanın gittikçe daha uzak yerlerinde ve gittikçe daha az alan kaplayan medenileşmemiş bölgelerinde varlıklarını sürdürürebilmişlerdir. Karmaşık toplumlara maddi gücünü veren şey onların fiziksel teknolojik alt-yapıları ve demografileridir. Teknolojik alt-yapı karmaşık toplumlara, doğal süreçleri ve kaynakları kendi faaliyetlerinde ve yapısında absorbe edip dönüştürecek ve daha fazla nüfusu besleyebilecek gücü vermektedir. Böylece, teknolojik gelişme hızlandığı ölçüde vahşi Doğa'nın insan topluluklarının genişlemesi pahasına yok edilmesi ve boyunduruk altına alınması da hızlanmaktadır. Bu sebeple, fosil yakıtların enerjisini kendi metabolizmasında massedebilen tekno-endüstriyel toplumlarda (sanayi devriminden beri ortaya çıkan karmaşık toplumlar) vahşi Doğa'nın yok edilmesi ve boyunduruk altına alınması çok daha hızlı ve geniş kapsamlı bir hale gelmiştir ve teknolojik gelişmenin devam etmesi ölçüsünde bu hız ve kapsam artmaya devam edecektir.

Homo sapiens yüz binlerce yıl süren göçebe avcı-toplayıcı yaşam tarzının bir sonucudur. Fiziksel ve zihinsel yapımız bu yaşam tarzına uygun olacak biçimde evrim geçirmiştir. Dünyanın değişik bölgelerinde, farklı fauna ve floralara ve iklim koşullarına-yani farklı eko-sistemlere-göre farklılıklar göstermelerine rağmen, göçebe avcı-toplayıcı yaşam tarzı, insanların hayati ihtiyaçlarını vahşi Doğa içerisindeki kendi otonom faaliyetleri ile karşıladığı bir temele dayanmıştır. Göçebe avcı-toplayıcı topluluklar, hiçbir zaman, topluluğun her bir bireyinin diğerini doğrudan tanımamasını engelleyecek kadar fazla sayıda üyeye sahip olmamışlardır. Bu durum, bu toplulukların bünyesinde farklı sınıfların ve bileşenlerin oluşmasını engellemiş ve insanların kendi fiziksel ihtiyaçlarını, büyük bir kolektifin küçük birer parçasına indirgenmeden, doğrudan kendi yaptıkları ile otonom bir şekilde karşılamalarına izin vermiştir.⁸ Bu yaşam tarzı, anarko-primitivist solcuların anlattığı, fiziksel çaba ve zorlukların olmadığı, her şeyin bol miktarda bulunduğu ve çiçek çocukların her gün oyunlar oynadığı Cennet Bahçesi değildi; fakat insanların doğal eğilimlerini adapte oldukları ortamda özgür bir şekilde ifade etmelerine izin veren bir yaşam tarzıydı.

Karmaşık toplumlar

Dünyanın her bölgesindeki insanlar, yaklaşık on bin yıl öncesine kadar, göçebe avcı-toplayıcılar olarak yaşamışlardır. O zamandan bugüne kadar geçen zaman dilimi, anlamlı bir genetik değişimin ortaya çıkması için çok kısa bir süredir. Bu sebeple, günümüzde insanoğlu, kendi doğal yapısına uymayan hayat koşullarına kısırlanmış bir türdür. Tarım devrimi ve gıda üretimi ile birlikte karmaşık toplumların ortaya çıkmasıyla, insanlar, kendi doğal psikolojik karakterlerinin olduğu çevre ve hayat tarzının dışında yaşamaya zorlanmışlardır; bu sebeple insanların doğal davranışları, bu toplumların verimli işlerliği ve kohezyonu açısından uyumsuz olmaya başlamıştır. Bu yüzden, kalabalık karmaşık toplumların istikrarlı bir şekilde ayakta kalabilmeleri için bu toplumlarda yaşayan insanların da "ehlileştirilmeleri" ve toplumsallaştırılmaları zorunlu olmuştur.

Tarımdaki ve hayvancılıktaki yoğunlaşma ve bunun sonucunda yerleşik toplumların genişlemesi ile ortaya çıkan karmaşık toplumlar, göçebe avcı-toplayıcı topluluklara kıyasla çok daha büyük nüfuslara sahip olmuşlardır. Bu toplumların bünyesinde mesleki uzmanlaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Askerler, ruhban sınıfı, bürokratlar, çiftçiler, köleler gibi farklı sınıfları ihtiva etmeye başlamışlardır. Bu

---

⁸ Yalnızca göçebe avcı-toplayıcı toplumlar değil, fakat aynı zamanda bahçecilik ile uğraşan bazı küçük izole topluluklar da (Siriono ya da Machiguenga gibi izole Amazon kabileleri) otonomi, karşılıklı tanışıklık ve sınıfların yokluğu gibi özelliklere sahip olmuşlardır. Bu durum, bu özelliklerin güçlü bir şekilde, grubun nüfus büyüklüğüne ve yoğunluğuna bağlı olduğunu göstermektedir. Daha yoğun gıda üretim tekniklerinin geliştirilmesi ile beraber nüfusun büyüklüğünün ve yoğunluğunun artması, bu özelliklerin de peyderpey ortadan kalkmasına sebep olmaktadır.

toplumların yapısı karmaşık olduğu için, insanların belirli bir aktivitede uzmanlaşmaları ve ihtiyaçlarını kendi otonom faaliyetleri yerine büyük bir kolektifin parçaları olarak karşılamaları gerekmiştir. Milyonlarca yılda adapte oldukları doğal ortamdan farklı, kalabalık bir ortamda bulunmak ve doğalarına uygun olmayan bir yaşam tarzını benimsemek zorunda kalmışlardır. Bu karmaşık toplumların içerisine kısıtlanmış insanlar kendi vahşi doğalarını özgürce ifade edemedikleri bir durumda bulunuyorlardı. Teknolojinin gelişmesi ölçüsünde bu toplumların karmaşıklığı ve boyutları da artmıştır. Bu, toplumsal hiyerarşinin, iş bölümünün ve böylece bu toplulukların kolektif karakterinin artmasına sebep olmuş ve insanların doğalarından gittikçe daha da kopuk hayatlar sürmelerine sebep olmuştur. Tanımadıkları büyük bir kalabalık ile beraber yaşamak ve işbirliğine girmek zorunda kalmışlardır; insan doğası ile ne fiziksel ne de zihinsel olarak uyumlu olan görevleri yerine getirmek durumunda olmuşlardır; kendilerini, otonomilerini ortadan kaldıran ve hayatlarındaki inisiyatifleri ellerinden alan toplumsal yapıların içerisinde bulmuşlardır; vahşi Doğa ile olan bağlantıları kopmuş ve yapay bir çevrenin içinde kısıtlanmışlardır. (Tekno-endüstriyel toplumların ortaya çıkması ile beraber bu durum aşırı noktalara varmıştır: Bu toplumun birçok üyesinin vahşi Doğa'nın varlığından haberi dahi yoktur ve bazıları ise onun hiçbir zaman var olmadığını iddia edecek kadar ilerilere gitmişlerdir.) Bu tarz bir yaşama mahkum olmak bazı fiziksel ve psikolojik problemlere sebep olur. Bu problemlerin telafi edilmeye çalışılması ve böylece, bu toplumların verimli bir şekilde işlemesini engellemeyecek bir seviyede tutulmaları gerekir. Başka bir deyişle, insanların, kendi doğal dürtülerine uymayan bir toplumun yaşam tarzına uydurulmaları gerekir. Ve bu durum, insan davranışının gittikçe daha katı bir kontrolünü zorunlu kılmıştır.

Büyük tanrılar

Karmaşık toplumlar, fonksiyonlarını sürdürmek ve hayatta kalabilmek için, yüksek sayıda insanın kalabalık kitle toplumları bağlamında bir arada yaşamasını mümkün kılacak davranış kalıplarını oluşturmak zorundadırlar; bunu gerçekleştirebilmek için toplumsal bir kohezyon, bir birliktelik anlatısı, bir beraberlik ideolojisi ve bunlar için gerekli ahlaki kodlar ve değerler yaratılmalıdır. Tarım toplumlarının bunu gerçekleştirebilmek için kullandıkları ilk metot büyük tanrılar olmuştur.⁹ Büyük tanrılar insanları her yerde izler, davranışlarını ahlaki prensiplere göre değerlendirir ve insanları bu prensiplere uyup uymadıklarına göre ödüllendirir ya da cezalandırır. Büyük toplumsal gruplarda yaşamak, karmaşık toplumların ortaya çıkması ile birlikte, tarihin belirli bir aşamasında ortaya çıkmış bir fenomendir. Bunun öncesinde insanlar, kalabalık ve büyük bir topluluk içerisinde, tanımadıkları insanlar ile beraber yaşamamışlardır. Bu tarz bir hayata geçmek insanlık tarihinde çok yeni bir olgudur. Bunun gerçekleşmesinden önce yaşanan ve insanlık tarihinin en uzun periyodunu oluşturan dönem, bireylerin yalnızca çok az sayıda insanla günlük münasebetinin olduğu küçük topluluklarda geçmiştir. Bu küçük topluluklarda yabancılar, yani kişilerin doğrudan tanımadığı insanlar, şüphe ile karşılanmışlardır. Ancak karmaşık toplumlarda bireyler hayatlarını, tanımadıkları yüksek sayıda insan ile çevrelenmiş bir şekilde ve onlarla, kendi fiziksel, barınma ve savunma ihtiyaçları için işbirliği yaparak geçirmek zorundadırlar.

Küçük topluluklarda (insanların birbirini doğrudan tanımasına izin verecek kadar üyeyi barındıran topluluklar) dayanışma, akraba seçilimi ve karşılıklı fedakarlık yolu ile gelişir. Akraba seçilimi ilkesine göre, akrabalarımıza, belirli bir oranda bizimle aynı genleri paylaştıkları için yardım ederiz. Onlara yardım ederek genlerinin devam etme şansını artırmış oluruz ve böylece dolaylı olarak kendi genlerimizin de bu akrabalar üzerinde devam etme şansını artırırız. Ve küçük ilkel toplumsal grupların üyeleri akrabalarından oluştukları için, bireyler, ağırlıklı olarak yakından tanıdıkları, hayatlarını paylaştıkları ve yakın

---

⁹ İnsanları karmaşık toplumlara uygun davranış kalıplarına zorlamak için kullanılan bir metot bağlamında büyük tanrılar kavramı için bakınız: Ara Norenzayan, *Big Gods: How Religion Transformed Cooperation and Conflict*, Princeton University Press, 2013. Norenzayan, insanların büyük tanrılara inanmaya başlamasını karmaşık toplumların ortaya çıkmasının sebeplerinden birisi olarak görüyor gibidir. Benim görüşüme göre büyük tanrılar, insan toplumlarının maddi sebepler yüzünden (avcı-toplayıcıların, eko-sistemlerinin taşıma kapasitesinin sınırlarına ulaşmaları) yerleşik hayata ve gıda üretimine (tarım ve hayvancılık) geçmelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan karmaşık toplumların hayatta kalabilmesi için gerekli dayanışma probleminin bir çözümü olarak ortaya çıkmışlardır. Tabii ki, dinler sadece bu çözümden ibaret değildir.

ve dostça bir ilişki sürdürdükleri insanlarla ilgilenmek ve onlara yardım etmek üzere evrimleşmişlerdir. Karşılıklı fedakarlık, insanların karşılıklı bir çıkar ilişkisi içerisinde birbirlerine yardım etmeleridir. İnsanlar toplam faydalarını, değişmeli olarak birbirlerine yardım ederek artırır. Fakat bu karşılıklı yardımın, karşılıklı bir güven ilişkisine dayanması gerekir. Yani şu anda yardım ettiğim insanın, zamanı geldiğinde bana yardım edeceğini bilmem gerekir. Bu yalnızca o insanı tanıyarak ve benzer durumlarda nasıl davrandığını bilerek mümkündür. Bu sebeple karşılıklı fedakarlık, birbirlerini yüz yüze tanıyan, hayatları kesişen ve gelecekte beraber çalışacak insanlar arasında gerçekleşme eğilimindedir. Karşılıklı yardım ilkesi temelinde kurulmuş gruplar, insanlardan yardım almasına rağmen karşılığında yardımda bulunmayan bireyleri cezalandırmak için çeşitli mekanizmalar geliştirmişlerdir. Herkesin birbirini tanıdığı ve insanların yaşam boyu aynı toplumsal çevrede yaşayacağı küçük gruplarda, bu takip mekanizmasının karşılıklı yardım ilişkisini koruması, insanların birbirini tanımadığı büyük gruplara nazaran çok daha kolaydır. Bu küçük topluluklarda insanlar birbirlerini tanır, birlikte yaşarlar ve gelecekte de beraber avlanacak, barınak yapacak ya da meyve toplayacaklardır. Bu sebeple, yapılan bir yardımı karşılıksız bırakmak zordur. Çünkü borçlu olduğunuz insan her zaman oradadır, sizi tanımaktadır ve yarın bir gün benzer bir iş için ona işiniz düşecektir. Fakat büyük ölçekli toplumlarda durum farklıdır. İnsanlar birbirlerini doğrudan tanımazlar. Sürekli olarak aynı insanlar ile muhatap olmazlar. Bu toplumlarda dayanışma tam anlamıyla karşılıklı değildir, daha ziyade bir zincirleme reaksiyon gibidir. Genetik olarak birbirine yabancı, birbirini tanımayan bir kalabalık, sürekli olarak büyük bir dayanışma içerisindedir. Kalabalık gruplarda, bazı ekstra önlemler olmadan yardımda bulunmak bencil bir faydacılığa davetiye çıkarabilir. Bu sebeple, karmaşık toplumlarda dayanışmayı, istikrarı ve toplumun devamlılığını sağlamak adına, çok daha sofistike toplumsallaştırma metotları geliştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi, ahlaki emirler ortaya koyan büyük tanrılar olmuştur.

Antropologlar bizi, modern zamanlara kadar var olmuş avcı-toplayıcı halklar üzerine yapılmış gözlemlere dayanarak, 12.000 yıldan daha önceki zamanlarda, dünya üzerinde hiçbir yerde gıda üretimi yokken var olmuş antik avcı-toplayıcı toplumlar hakkında sonuçlar çıkarmak konusunda uyarmaktadırlar. Bazı önemli ortak karakteristiklere rağmen, antropologlar tarafından gözlenen modern avcı-toplayıcı toplumlar arasında dahi farklılıklar bulunmaktadır. Grubun büyüklüğü, toplumsal karmaşıklık ve kültürel özellikler bakımından önemli farklar içermektedirler. Modern avcı-toplayıcılar, Dünya üzerindeki, yerleşik karmaşık toplumlar tarafından ele geçirilmemiş marjinal topraklarda bulunmaktadır; fakat bu karmaşık toplumlar ile, kültürel özelliklerini, toplumsal organizasyonlarını ve günlük aktivitelerini ve benzerlerini etkileyen ilişkiler kurmuş olabilirler. Gıda üretiminin başlamasından ve karmaşık yerleşik toplumların kurulmasından itibaren büyük bir zaman dilimi geçmiştir ve bu zaman dilimi içerisinde, antik avcı-toplayıcı topluluklar ile modern avcı-toplayıcı topluluklar arasında şu anda bilemediğimiz sebeplerden ötürü bazı farklılıklar oluşmuş olabilir. Bu uyarıları akılda tutmak kaydıyla, modern avcı-toplayıcı topluluklar bize kendi geçmişimize doğru bir bakış sunmaktadırlar ve modern avcı-toplayıcılar üzerine yapılan gözlemleri kullanarak kendi avcı-toplayıcı geçmişimiz hakkında makul hipotezler geliştirebiliriz. Hadza halkı (Tanzanya'daki Eyasi Gölü'nün kıyılarında yaşayan avcı-toplayıcı bir halk) ile beraber yaşamış antropolog Marlowe onların dini inançları ile ilgili şu gözlemlerde bulunmaktadır:

Bana kalırsa Hadza'nın bir dine sahip olduğu söylenebilir, bir kozmolojiye sahip oldukları ise kesindir. Fakat bu, karmaşık toplumlarda yaşayan bizlerin dinden (Hristiyanlık, İslam, Hinduizm ve benzerleri) anladığı şeye çok az benzemektedir. Kiliseler, vaizler, liderler ya da din görevlileri yoktur; idoller ya da tanrıları simgeleyen şeyler de yoktur; organize ve düzenli ibadetler yoktur; dini ahlak, öbür dünyaya inanç yoktur—onların dinleri, büyük dinlere hiç benzemektedir.¹⁰

Başka avcı-toplayıcı halklar hakkında da benzer gözlemlere sahibiz. Norenzayan'ın Marshall'dan yaptığı alıntıya göre:

¹⁰ Marlowe, F.W. (2010). *The Hadza: Hunter-Gatherers of Tanzania*, Berkeley: University of California Press, p. 61, alıntılan Norenzayan A., (2013). *Big Gods: How Religion Transformed Cooperation and Conflict*, Princeton University Press, Chapter 7.

Örnek olarak, Kalahari’de yaşayan San halkında, ‘Kişinin başka bir kişiye yaptığı yanlış Gao! na’nın [yerel tanrı] cezalandırdığı bir şey değildir ve onu ilgilendireceği de düşünülmez. Kişi kendisine yapılan bir yanlış, toplumsal bağlam içerisinde, kendisi düzeltir ya da bu yanlışın öcünü kendisi alır.¹¹

Küçük toplulukların aksine, karmaşık toplumlarda yaşayan insanların dini inançları ve tanrıları hırsızlık, yalan söyleme, anlaşmalara uymamak gibi ahlaki meseleler ile oldukça yakından ilgilendirirler. Karmaşık toplumların tanrılarının aksine, küçük grupların tanrıları her şeyi göremezler ve her şeye kadir değildirler. Çünkü küçük topluluklarda dayanışmayı sağlamak için, her şeyi gören ve insanların ahlaki normlara göre davranıp davranmadıklarını, hatta bu normlara göre düşünüp düşünmediklerini dahi izleyen tanrılara ihtiyaç yoktur. Küçük topluluklarda toplumsal kurallara uymayan insanların davranışları, grubun üyeleri tarafından fark edilir. Her şeyi izleyen, insanların davranışlarını belirli ahlaki ilkelere göre şekillendirmek isteyen tanrılar 10.000-8.000 yıl önce, insanlar büyük topluluklarda yaşamaya başladığında ortaya çıkmış gibidir ve bu tarz bir tanrı kavramı bu büyük toplulukların yayılması ile birlikte yayılmıştır.

Yani, istikrar ve kohezyonu sağlamak, dayanışmayı gerçekleştirmek ve büyük topluluklarda yaşamı devam ettirmek için, bu toplulukların üyelerinin daha yoğun ve daha geniş ahlaki kuralları takip etmeleri gerekir. Bu ahlaki kuralları ortaya koymanın ve takip edilip edilmediklerini izlemenin ilk yolu, büyük tanrılara inanmak olmuştur. Büyük tanrılar paylaşmayı, dayanışmayı ve dürüstlüğü öğütlerler. Ki bu değerler, birbirini tanımayan çok sayıda insanı anonim olarak bir araya getiren karmaşık toplumlarda bir çimento vazifesi görür. Onların birlikte iş yapmalarına ve beraber yaşamalarına yardımcı olur. Aynı dine mensup olanların birbirinin kardeşi olduğu söylemi ile birlikte toplumda, aslında birbirlerine yabancı olan bireyler arasında sözde bir akrabalık ve genel bir toplumsal dayanışma hissi yaratılmaya çalışılır. Karmaşık toplumların yöneticilerinin bu toplumsal dayanışmayı tesis etmek için geliştirdikleri ilk metot, bu amaçla büyük tanrıları kullanmak olmuştur. İnsanlar tanımadıkları kişiler ile büyük bir kalabalığın içerisinde yaşamak ve beraber iş yapmak zorunda kaldıkları için, yeni ve sofistike ahlaki normlar icat edilmiştir ve büyük tanrılar insanları, bu normlara uyup uymadıklarını kontrol etmek için her anlarında izlemeye başlamışlardır. Büyük tanrılara inanmak ve onun beraberinde getirdiği ritüelleri ve prosedürleri (ki bunlar toplumun değerlerine adanmışlığın toplumsal simgeleridir) takip etmek, büyük toplulukları bir arada tutan araçları oluşturmuşlardır. Toplumun üyelerini birbirlerine daha bağlı hale getirmişler ve böylece toplumun istikrarını ve kohezyonunu artırmışlardır.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, modern karmaşık toplumlar, insanları toplumsallaştırmak ve davranışlarını kontrol etmek adına daha etkili yöntemler geliştirmeye başlamışlardır. Toplumun ortaya koyduğu kurallara uymayanları tespit etme, bulma ve cezalandırma kapasitesi teknolojik gelişme ile birlikte önemli ölçüde artmıştır. Modern, devlet kontrolündeki zorunlu eğitim sistemleri ve kitle iletişim araçları, karmaşık toplumların yöneticilerine, toplumun temel değerlerini benimsetmek adına daha etkili propaganda yöntemleri sunmaktadır. Yargı ve cezalandırıcı kuramların anonimleşmesi ve güçlerinin her yere erişmeye başlaması ile birlikte, yargı organlarının bağımsız olduğu, toplumsal normları her halükarda uygulayacağı ve gücünün herkese yeteceği ile ilgili geniş inanç toplumda yerleşmiştir. Seküler kuramların toplumsal normları her durumda eşit bir şekilde uygulama gücüne ve iradesine sahip olduğuna dair inanç arttıkça, her şeyi izleyen tanrılara duyulan inanç azalma eğilimine girmiştir. Büyük tanrı dinlerin öğretileri ve ahlaki hikayeleri yerine insanlar, her türlü propaganda ve iletişim teknikleri kullanılarak, solcu değerlerin bir bombardımanı altında bırakılmışlardır ve görünmeyen büyük tanrılar yerine daha somut seküler kuramlara inanmaya ve güvenmeye başlamışlardır.¹²

Büyük tanrıların ve ahlak-tabanlı dinlerin eski karmaşık toplumlarda oynadığı rol, birbirlerini doğrudan tanımayan çok sayıda insandan oluşan ve bu insanların dayanışma içerisinde bir arada bulunmasını sağlamak zorunda olan karmaşık toplumların, üyelerinin davranışlarını kontrol etmek ve yönlendirmek

¹¹ Marshall L. (1962). !Kung bushman religious beliefs. *Journal of International African Institute*, 32, p. 221-252, alıntılanan Norenzayan A. age.

¹² Modern Batı Avrupa ve özellikle İskandinav ülkeleri bu durumun örnekleridir.

zorunda olduklarını göstermektedir. Ve bu kontrolü ve yönlendirmeyi gerçekleştirmek için, toplumu büyük bir aile olarak gösteren belirli ideolojik sistemler gereklidir: Dayanışmayı, karşılıklı güveni vurgulayan ve insanların davranışlarını karmaşık ahlaki prensipler ile düzenleyen ideolojiler. Toplumun kolektif karakterinin daha da arttığı modern endüstriyel toplumlarda solculuk, benzer bir fonksiyona sahip olan ve gerçekte bu eski büyük tanrılı dinler ile ilişkili olan bir ideolojidir (şiddetsizliğe ve karşılıklı yardımlaşmaya yaptığı vurgu ile, belirli ölçülerde, özellikle Hristiyanlıkla).¹³ Solcu değerler, sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan tekno-endüstriyel sistemin değerleridir. Bu değerlerin temel fonksiyonu, toplumdaki dayanışmayı ve kohezyonu artırmak ve toplumsal makinenin dişlileri arasındaki pürüzleri ortadan kaldırmaktır.

İlerleme

Solcu dünya görüşün temel inançlarından birisi ilerlemedir. Bu inanç ya da illüzyon, tarihin belirli bir ideal doğrultusunda, belirli bir noktaya doğru ilerlediğini ima eder. Bu inanca göre, insanların evren hakkındaki bilgileri arttıkça, genel bilgileri genişledikçe ve bu bilgiyi teknolojik gelişmeye adapte edip Doğa üzerinde teknolojiyi kullanarak bir hakimiyet tesis ettikçe, kurdukları toplumlar da, teknolojik gelişme sayesinde sefaletin ve yokluğun ortadan kaldırıldığı daha konforlu, daha refah, daha aydınlanmış ve daha insani toplumlar olmaktadır. Böylece, eskiden kalma yanlış ve batıl inançlar ortadan kalkmakta ve gittikçe daha mutlu, özgür ve refah içerisinde bir insan toplumu ortaya çıkmaktadır. Bu gelişme süreci içerisinde insanlar, kendilerini eğiterek daha fazla insanileşmekte ve medenileşerek, kendilerini hayvan köklerinden koparmaktadırlar. 18. yüzyıl Aydınlanma filozofları tarafından detaylı bir dünya görüşüne dönüştürülen¹⁴ ve toplumun entelektüel sınıflarının paylaştığı bu inanç, solun dünya görüşünün temel direğini oluşturmaktadır. İlerleme kavramı olmadan, solcu dünya görüşü anlamını yitirir. Solun gelecek ile ilgili çaresiz umudu ve şimdi ile ilgili patolojik tatminsizliğinin kökleri bu kavramda yer almaktadır. Şimdi ne kadar kötü olursa olsun, yarın daha iyi olacaktır; fakat bazı kötü niyetli ve gerici güçler bu ilerlemenin gerçekleşmesini engellemektedirler. Solculara göre, ilerlemeye inananların aynı zamanda onu durdurmaya çalışan gerici güçlere karşı da mücadele etmeleri gerekir ve ilerlemenin kaçınılmaz gelişinin önünü açmaları gerekir.

Birinci dalga solculuk: Radikal burjuvazi

Solcu ilerlemecilere göre, bilim ve teknolojinin gelişmesinin gittiği nokta, zamanla daha müreffeh, eşit ve özgür bir toplumun ortaya çıkması ve hayatın kolaylaşmasıdır. Fakat bazı kötüler bu yolu tıkamaktadırlar. Tarihte bu kötüler krallar, ruhban sınıfı, çarlar, emperyalistler, kapitalistler, mülk sahibi sınıflar vb. olarak karşımıza çıkmışlardır. Solcular bunlara karşı gelecekteki ütöpik toplum adına savaşmışlardır. Bilim ve teknolojinin ilerlemesinin yarattığı “mutlu” ve “mükemmel” bir toplum biçiminin savunucuları olarak solcular, bu ikisinin gelişmesinin gerekli kılacağı toplumsal değerler ve kurumlar için mücadele vermişlerdir. 18. yüzyılda ilk kez ortaya çıktığında sol, eski düzene karşı yeni düzenin değerlerini savunmak olarak algılanmıştır. Aydınlanma döneminin başlarında ve tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçiş sürecinde sol, ilerleme prensibinin ve eski düzene karşı yeni düzenin savunucusu olarak aile, otorite ve dine karşı gelecek eşitlik, rasyonalite ve özgürlüğü savunmuştur. Bunlar yükselmekte olan endüstriyel

¹³ Hristiyanlık ve solcu ideolojiler her zaman için ortak etik değerlere sahip olmuşlardır. Toplumsal dayanışma ve kendini feda etme, materyalizm ile ilgili bireysel hırslara karşı bir nefret, bireyin toplumun genel sağlığına olumsuz bir etki yapacağına dair bir şüphe, Hristiyanlık için Tanrı önünde eşitlik ve solculuk için kanun/Devlet önünde eşitlik ve zayıflar ve ezilenlere duyulan şefkat, Hristiyanlığın ve sol değer yargılarının ikisinin de temellerini oluşturur. Bu inanç sistemlerinin mensupları aynı zamanda benzer psikolojik özelliklere ve eğilimlere sahiplerdir: Kendine olan saygıda düşüklük, aşağılık duyguları, suçluluk duygusu vb.

¹⁴ Bury'e göre, ilerleme kavramının toplumsal gelişmeyi ve bununla birlikte insan karakterinin inceltilmesini de içeren ve zamanın akışı ile birlikte adeta otomatik olarak gerçekleşen bir fikir olarak tam anlamı ile ortaya konması, 18. yüzyılda, Aydınlanma ile birlikte olmuştur. İlerleme fikrinin evrimi için bakınız: J. B. Bury, *The Idea of Progress: An Inquiry into its Origin and Growth*, Macmillan and Co., Limited, London, 1920.

toplumun değerleriydi. Endüstriyel toplum bilim ve teknolojinin bütünleşmesini gerektirdiğinden, dinin toplumdaki yönlendirici rolünün ve ondan doğan inançların reddedilmesi gerekiyordu. Aile toplumdaki temel üretim birimi olmaktan çıkıyor ve büyük ölçekli organize fabrikalar üretimin örgütlendiği temel birimler haline geliyordu. Üretim birbirini tanımayan birçok insanın bir arada olmasını gerektiren daha kolektif bir yapıya bürünüyordu. Köylüler fabrikalarda çalışmak üzere şehirlere akın ederek işçiler haline geliyor ve bu da toplumdaki eski, katı, eşitsiz, ayrımcı kast yapılarının ortadan kalkmasını gerekli kılıyordu. Bu sebeple, geniş ailenin gücünün toplumsal kolektif lehine kırılması gerekiyordu.

İnsanların, tüm hususi sınıfların ve toplumsal alt-grupların ötesinde, toplumsal sistemin kendisine bağlanmaları gerekiyordu. Böylece “eşit haklara” sahip yurttaşlar haline geldiler. Sistemin ihtiyaç duyduğu şey kişilerin teknik yetenekleri ve becerileri olduğu için, insanların, her türlü ayrıcalıklardan bağımsız olarak, yeteneklerine göre değerlendirilmeleri gerekiyordu. Bu sebeple insanların “eşit” olmaları gerekiyordu. Gerçek eşitlik, yani tüm farklılıkların ortadan kaldırılması ya da bunların dikkate alınmaması imkansızdır. Çünkü herkes ya doğası gereği ya da koşullar sebebiyle birbirinden farklıdır. Bu sebeple, gerçek hayatta solcuların “eşitliğin” savunucuları olarak yaptıkları şey, genel ve katıksız bir “eşitlik” fikrinin savunulmasından çok daha farklı olmuştur. “Eşitliğin” savunucuları olarak burjuva solcular, o yıllarda, soyluluların ve ruhban sınıfının ayrıcalıklarının kaldırılması ve eski düzenin, bazı insanların yeteneklerinin verimli bir şekilde değerlendirilmesini engelleyen katı toplumsal yapılarının ortadan kaldırılmasına odaklanıyorlardı. Bir toplumun vadettiği iktidar pozisyonlarının, maddi faydaların, metaların ve zenginliklerin miras yolu ile geçen bazı ayrıcalıklara göre dağıtılması, toplumdaki rollerin verimsiz bir şekilde paylaştırılmasına sebep olur ve gerekli yeteneğe ve kabiliyetlere sahip uygun kişilerin, uygun pozisyonlara gelmelerini engeller. Yani, “eşitliği” savunurken burjuva solcular, aristokrasinin ve ruhban sınıfının toplum üzerindeki hakimiyetini kırıp liderlik rolünü üstlenmek ve aynı zamanda yüksek pozisyonlara giden yolu yetenekli insanlara açarak toplumun genel verimliliğini artırmak istiyorlardı.¹⁵

Buna çok benzer bir şey, solun baş tacı ettiği diğer bir idealde, “özgürlükte” de yaşanmıştır. Tüm biçimleri ile ve doğuşundan itibaren sol, özgürlüğü hiçbir zaman, kişinin kendi yaşam koşullarını, ölüm-kalım meselelerini otonom bir şekilde kendi ellerine alması olarak görmemiştir; fakat onu, zamanın farklı ihtiyaçlarına ve farklı koşullara göre oldukça farklı (hatta bazen birbiri ile tutarsız) şekillerde tanımlamıştır.¹⁶ Aydınlanma çağı ve sanayi toplumlarının doğuşu sırasında birinci dalga sol özgürlüğü eski toplumun kısıtlarından, ayrıcalıklarından, miras, sınıf ve yaşa bağlı olarak önceden belirlenmiş rollerinden vb. bağımsız olmak anlamında tanımlamıştır. Bu tanımın ekonomik alandaki sonucu, yurttaşı özgür bir ekonomik özne olarak görmek olmuştur. Bu ise, sertliğin ve eski lonca sisteminin ortadan kaldırılmasını meşrulaştırmıştır. Bu eski katı üretim sistemleri ekonomik aktiviteye ket vuruyor, teknik gelişmelerin önünü tıkıyorlardı: Serilik, modern fabrikalarda çalışacak şehir proletaryasının yaratılması önünde bir engeldi; loca sistemi katı ve kısıtlayıcı kuralları ile yeni üretim metotlarının uygulanmasının önünü tıkıyordu. Bu eski ekonomik ilişkilerin dağıtılması ekonomik aktivitenin dinamizmini artırmış, serileri zorlayıcı emek ilişkilerinden kurtararak, sanayi toplumlarının işçi sınıfının oluşmasını ve üretimde yeni teknolojik gelişmelerin uygulanmasını hızlandırmıştır. Maddi bolluk, özgür girişimcilik ve ticaret ile yakından bağlantılıydı. Bu ikisinin gelişmesi için insanların daha fazla tüketmesi gerekiyordu, bu sebeple özgür birer tüketiciler olmalıydılar.¹⁷

Birince dalga solcular özgürlüğü aynı zamanda inanç bağlamında da vurgulamışlardır. Çünkü yeni kurulmakta olan endüstriyel toplum fonksiyonlarını gerçekleştirmek ve geliştirmek için bilimsel me-

¹⁵ Aşağıda göreceğimiz gibi, daha sonra ikinci dalga solcular, sosyalistler, “eşitliğin” savunucusu pozisyonuna geçmişlerdir. Bu kez, toplumdaki zenginliğin dağıtılmasında görülen aşırı eşitsizliklerin sistemin işleyişini bozacak toplumsal problemler yaratmaması adına, aşırı maddi eşitsizliğe karşı mücadele etmişlerdir. Böylece, solun “eşitlik” uğruna yaptığı tarihsel mücadeleler sistemin daha verimli çalışmasına yardım etmiştir.

¹⁶ Aslında solculuk, bu tarzı bir ölüm kalım mücadelesinden azade olmayı, özgürlüğün ön koşulu olarak görmektedir. Solcu görüşe göre, özgürlük ancak ve ancak, medeniyetin Doğa üzerinde hakimiyet kurmasından sonra, karmaşık insan toplumu bünyesinde başlayabilir. Çünkü solculuğa göre, bir kişi ancak o zaman özgürlüğü mümkün kılacak medenileşmiş nitelikleri kazanabilir.

¹⁷ Fakat tabi ki, bu tüketici özgürlüğün gerçek sonuçlarının kendini göstermesi için, teknolojinin üretim kapasitesini büyük ölçüde artırması ve toplumu her türden ürün, meta, hizmet ve aletler ile doldurmasını beklemek gerekmiştir.

toda ihtiyaç duyuyordu ve bilimsel metot, anlık teknolojik problemleri¹⁸ çözmekte çok daha etkiliydi ve üretimden ulaşıma ve iletişime kadar her yerde uygulanan yeni güçlü araçların ortaya çıkarılması sağlıyordu. Ve böylece bilimsel metot beraberinde, dini dünya görüşünün hegemonyasının ortadan kaldırılmasını getirmiştir. Dinin bireyin özel yaşamına hapsedilmesi gerekmiştir. Dinin bu şekilde özel hayatla sınırlandırılması, aynı zamanda, toplumun enerjisini yüzyıllar boyunca tüketen dini çatışmaların politikadan ve kamu yaşamından temizlenmesi anlamına gelmiştir.

Kısacası, sanayi devriminin toplumun yapısında meydana getirdiği değişimler, “eşitlik,” “özgürlük” ve bir bütün olarak toplumsal sistem ile dayanışmanın toplumsal değerler olarak yüceltilmesini ve geleneksel inançların reddedilerek bilimin yol göstericiliğinin kabul edilmesini gerekli kılmıştır. Ve sol, bu dönemde, bu değerlerin kavramsallaştırılmasında ve kabul edilmesinde baş rolü oynamıştır.

İlk başlarda burjuva sol ve sonraları sosyalist sol tarafından da savunulan fikirler (toplumdaki sınıf bazlı ayrıcalıkların ortadan kaldırılması, insanların yasa önünde eşit kabul edilmeleri vb.) 19. yüzyılın ortaları itibarı ile Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da egemen fikirler haline gelmişler ve yasal olarak kurumsallaşmışlardı. Monarşiler ve miras yolu ile geçen diğer iktidar pozisyonları (miras yolu ile geçen üyeliğe sahip üst kademe meclisler ya da mahkemeler gibi) büyük oranda sembolik varlıklara dönüşürmüşlerdi. Yasa önünde eşitlik, ayrıcalıkların lağvedilmesi, küçük toplulukların (zanaat loncaları, büyük aileler ve aşiret grupları gibi) ortadan kalkması ile birey, geniş toplumsal kolektif karşısında yalnız ve izole bir konuma gelmişti. Tüm bu gelişmeler, toplumun kolektif gücünün cisimleştiği kurumlar olarak yalnızca devletleri egemen organize güçler olarak bırakmıştır. Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte ulaşım ve iletişim araçlarında meydana gelen gelişmeler, devletlere, yasalarını daha kapsamlı bir şekilde uygulatacak ve yurttaşlarını daha iyi izleyecek ve kontrol edecek imkanları vermiştir. Devletler böylece tüm yurttaşlarının gelir ve giderlerini takip etmeye, doğumundan itibaren onları kaydetmeye ve onları askerler olarak görevlendirmeye başlamıştır. Bir vatandaşlık görevi olarak zorunlu askerlik, zorunlu eğitim ve yurttaşların devlete ve devletin yurttaşlara olan hak ve ödevleri gibi kavramlar doğmuştur. Bu koşullar altında özgürlük, yalnızca, toplumsal kolektifin izin verdiği şeyleri yapmak anlamına gelmeye başlamıştır.

İkinci dalga solculuk: Sosyalist sol

19. yüzyılın yarısı itibarı ile Batı Avrupa’da, önceden yalnızca solcu ilerlemecilerin savunduğu değerler (yasa önünde eşitlik, laiklik ve inanç özgürlüğü, köleliğin lağvedilmesi, temsili demokrasi) politik yelpazenin hemen hemen her kesimi tarafından kabul edilmiştir.¹⁹ Birinci dalga solun değerleri toplumda yerleştiğinde ve toplumsal sistemin neredeyse tamamının kabul ettiği temel değerler haline geldiğinde, sosyalist sol devreye girmiştir. Sosyalistler hedefine kitlelerin ekonomik eşitliğini ve sosyal güvenliğini koymuştur. Sosyalist solun amacı, insanları güvenli yaşam koşullarında bırakan pazar mekanizmalarının yıkılması, maddi bolluğun gerçekleştirileceği yeni bir toplumsal düzenin kurulması ve böylece, sosyalist solun tanımladığı anlamda “gerçek” eşitliğin ve özgürlüğün tesis edilmesi haline gelmiştir. Sosyalist sola göre eşitlik, yalnızca yasalar önünde eşit olmak ve miras yolu ile geçen ayrıcalıkların kaldırılmasından ibaret bir şekilde tanımlanamazdı. Aynı zamanda toplum, herkesin, maddi

¹⁸ Bilimsel metotlar teknolojik problemlerin kısa dönemli ve anlık etkilerini çözmekte etkilidirler; fakat bu problemleri çözmek için uygulanan yeni metotlar ve teknolojiler, genellikle, orta ve uzun vadede daha büyük problemlere yol açarlar. Örneğin petrokimya ucuz, yeni ve kolaylıkla şekil verilen malzemeleri üretmek konusunda oldukça etkili bir metottur. Fakat günümüzde plastikler büyük bir kirlilik problemi yaratmaktadırlar ve mikroplastiklerin sahip olduğu endokrin bozucu etkiler ve plastiklerden sızan zehirli kimyasallar sebebiyle plastikler sağlık yönünden büyük bir tehdit oluşturmaktadırlar. Dünya üzerinde yaşayan neredeyse her canlının bedeninde bu zehirli kimyasallardan bulunmaktadır. Geçen yüzyılda bu teknikleri geliştiren kimyagerler, plastiklerin bu denli büyük yan etkileri olacağını tahmin edemezlerdi.

¹⁹ Bu hadiseler, önemli ölçüde Kuzey Amerika’da da yaşanmıştır. Birleşik Devletler’in güneyinde hâlen köle emeği kullanmakta olan bir tarım rejimi bulunuyordu, fakat sanayi tipi üretimin gelişmesi ölçüsünde gittikçe arkaik bir yapı haline geliyordu ve sonunda 19. yüzyılın ikinci yarısında kölelik burada da lağvedilmiştir. Başka açılardan (inanç özgürlüğü ve laiklik, ifade özgürlüğü, yurttaşların yasalar önünde eşit olması, temsili demokrasi vb.), Birleşik Devletler zaten birinci dalga solun prensipleri temelinde, bu değerleri derin bir şekilde içselleştirmiş ve hatta bu değerlerin oluşturulmasına katkı sağlamış kişiler tarafından kurulmuştu.

bolluk anlamında da eşit olmasını sağlamalıydı. Her yurttaşın, sanayi devriminin teknolojik gelişmelerinin ürettiği maddi ürünler ve hizmetlerden faydalanma konusunda temel bir hakkı olmalıydı. Ve bu eşitlik kavramının, sosyalist solun anladığı anlamda özgürlük kavramı ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Bu görüşe göre, yalnızca belirli bir maddi bolluk eşiğinden sonra bir insan “özgür” olabilir. Aksi halde, yalnızca kendi fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak üzere mücadele etmek zorunda kalacaktır ve solculara göre onu “özgür” kılacak medenileşmiş yetenekleri geliştirmeye fırsat bulamayacaktır. Örneğin sanatsal hasletler geliştiremeyecektir ve sanat ürünlerinden zevk alması ya da onları üretmesi imkansız olacaktır. Kendisini politik faaliyetlere adayamayacaktır, kendisini ifade etmenin özgürlüğünü tadamayacaktır veya aynı toplumda yaşadığı yurttaşların fikirlerini takip etme yeteneğine sahip olamayacaktır. Böylece, sosyalizme göre, “gerçek” eşitlik ve özgürlüğün mümkün olabilmesi için, maddi bolluğun toplumdaki herkes için sağlanması gerekir.

İnsanların karşılıklı dayanışmanın imkanlarını bulabildiği geleneksel küçük topluluklar dağıldığı için, birey kalabalığın içinde yalnız kalmıştır. Bu sebeple, geniş-ölçekli toplumun bireyi koruması gerektiği fikri toplumda egemen olmaya başlamıştır ve sol, bu fikrin savunulmasında ve somut hayata geçirilmesinde baş rolü oynamıştır. Kalabalık içerisinde izole olmuş bireyler, artık akrabalarına ya da arkadaşlarına değil, fakat sistemin sunduğu sigorta ve emeklilik hizmeti gibi mekanizmalara güveniyor ve başı sıkıştığında onlara dönüyordu; yani dayanışma kolektifleştirilmişti. Aslında, bireyin geniş ölçekli toplumsal kolektif karşısında izole bir pozisyonda kalması sistemin eski bağları kopartmasından kaynaklanan bir eksiklikliydi ve bu eksikliğin giderilmesi gerekiyordu. Büyük bir belirsizlik ve güvensizlik atmosferine itilmiş kitleler, böylece güvence altına alınmış ve sisteme entegre edilmişlerdir. Toplumsal hayat, bu belirsizlik ve güvensizliğin yarattığı kaos ortamından bu şekilde korunmuştur.

Avrupa ve Kuzey Amerika’da, sosyalist solun 19. yüzyılın ikinci yarısından beri gerçekleştirdiği tarihsel görev, sanayi devrimi ile ortaya çıkan yeni üretim metotlarının oluşturduğu toplumsal kesimlerin (işçi sınıfı) sistemin kusursuz şekilde işleyen bir bileşeni olarak toplumsal yapıya adapte edilmeleri olmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte, tarımsal faaliyet bağlamında şekillenmiş eski toplumsal yapıların ortadan kalkması ve kitlelerin sanayi işçileri olarak büyük şehirlere akın etmesi, yeni bir üretim ilişkileri biçimi doğurmuştur. Fakat yeni ortaya çıkan bu sınıf, bireyler için toplumsal koruma ve istikrar sağlayan eski dayanışma biçimlerinden mahrumdu. Köylülük, fiziksel olarak hayatta kalmalarını sağlayacak gıda maddelerinin üretilmesinde insanların kendi emeklerine ve güçlerine dayanmasını mümkün kılıyordu. Köylüler kendi toplulukları dışındaki geniş toplumsal sisteme tam anlamı ile bağlı değillerdi ve temel ihtiyaçlarını belirli bir oranda kendi güçlerine dayanarak karşılayabiliyorlardı. Köylüler, kendi köylerinin geçimlik ekonomilerini bırakıp işçiler olarak şehirlere akın ettiklerinde, fiziksel ihtiyaçları için tamamı ile sisteme bağlı hale gelmişlerdir. Hayatta kalabilmek için başkalarının ürettiği gıda ürünlerine, konutlara, kıyafetlere, ayakkabılara vb. ihtiyaç duyuyorlardı. Bu, iş bulamadıkları zaman, doğrudan açlık ve sefaletle savrulacakları anlamına geliyordu. Teknolojik gelişmeler, köylülerin işçiler olarak şehirlere akın etmelerinin temel sebebi olmuştur. Tarımda makineleşme, nüfusun tarımda çalışmak zorunda olan kesiminin oranını düşürmüştü ve bunun sonucunda tarımda gittikçe daha az oranda insanın emeğine ihtiyaç kalmıştır. Bu insanların şehirlere işçiler olarak akın etmeleri, eski toplumun yapısını aşındırıyor ve sürekli olarak toplumun çeperlerinde bulunan ve kurulu düzenin kurallarını ihlal etmeye ve onun istikrarını tehdit etmeye meyilli bir kitlenin ortaya çıkmasına sebep oluyordu. Yeni kurulmuş bu toplumsal yapının kohezyonunu koruyacak mekanizmaların ortaya konulması gerekiyordu, çünkü sanayi devrimi ile birlikte doğmakta olan işçi sınıfının bu güvencesiz yaşam koşulları sistemin verimliliğini düşürüyor ve ona yönelik büyük bir tehdit oluştuyordu.

Batı Avrupa’nın sosyalistleri, kapitalizmi ortadan kaldırmak adına yaptıkları mücadelenin bir sonucu olarak, yeni oluşan bu işçi sınıfını sisteme entegre edecek kurumsal düzenlemelere ön ayak olmuşlar ve böylece sistemi daha verimli hale getirmişlerdir. Mücadelelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan refah devleti ve toplum çapında zenginliği yeniden dağıtan pratikler, toplumsal barışı sağlayarak sistemi güçlendirmiş ve tüketim malzemeleri için artan bir talep yaratmıştır. Sistemin kendini düzeltmesini sağlayan bu reformların hayata geçirilmesi sürecinde temelde iki araca dayanmışlardır: Bunlardan ilki, sosyalizmin kendi tabanını oluşturan ve sanayi devrimi tarafından oluşturulan maaşlı kitleler olmuştur. Sendikalarda

örgütlenen bu çalışan sınıflar, sosyalistlerin hükümetlerin kontrolünü bizzat ele geçiremediği ilk yıllarda reformların gerçekleştirilmesi adına bir baskı grubu oluşturmuşlardır. Solun kullandığı ikinci araç devlet organizasyonunun kendisi olmuştur. Sosyalist solcular sayı olarak büyüdükleri ve devlet aygıtını ele geçirdikleri ölçüde, bu reformları, devletin yasa yapma gücünü kullanarak kendileri gerçekleştirmişlerdir.

Benzer kurumsal düzenlemeler Büyük Buhran'ın baskısıyla Birleşik Devletler'de de gerçekleştirilmiştir. Birleşik Devletler'de de solcu partiler (sosyalist ve komünist) ve işçi örgütleri bulunuyordu ve bunlar özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde etkili olmuşlardır. Ayrıca, Avrupa sosyal demokrat solu ile çok benzer toplumsal görüşleri olan progresif bir hareket de Birleşik Devletler'de mevcuttu. Avrupa'daki ikinci dalga solcularına çok benzer fikirleri, değerleri, yasal ve kurumsal reformları savunuyorlardı. Fakat bu çevreler, 1930'lardaki Büyük Buhran'a kadar bir refah devleti kurmakta Birleşik Devletler'in kendine özgü bir takım özellikleri yüzünden muvaffak olamamışlardır. Batı Avrupa'ya kıyasla Birleşik Devletler'de insanlar ve yerel topluluklar, ülkenin geniş coğrafyası ve zengin ve sömürülmemiş doğal kaynakları sebebiyle Avrupa'daki kitlelerden daha iyi maddi koşullara sahip olmuşlardır. Bu sebeple insanların, merkezi devlete karşı bağımsızlıkları daha fazlaydı. Bu koşullar ülkede kendi kendine yeterliğe, yerel otonomiye ve benzerlerine önem veren fikirlerin ve bireysellik eğilimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ve Amerikan toplumu (ilk kuruluş aşamasında) büyük ölçüde kendi hükümetlerinden kaçan göçmenlerden oluşuyordu. Bu durum, merkezi devlet yapılarına ve onların yerel otonomiye müdahalesine şüphe ile yaklaşılacak bir atmosferin oluşmasına sebep olmuştur. Fakat tüm bunlar, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Birleşik Devletler'in hızlı bir şekilde sanayileşmesi ile değişmiştir. Bu sanayileşme süreci, maddi güvenceye sahip olmayan ve hayatta kalabilmek için tamamı ile büyük organizasyonlara bağlı olan şehirleşmiş bir işçi sınıfı kitlesinin (tıpkı Avrupa'daki çalışan kitleler gibi) oluşmasına sebep olmuştur. Büyük Buhran, bu kitlelerin güvencesiz koşullarının sistem için oluşturduğu tehlikeleri tartışmaya yer bırakmayacak şekilde açığa çıkarmıştır. Böylece, Amerikan solunun savunduğu reformların sistem için gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yeni Düzen (New Deal) reformları (başka şeylerle birlikte refah devleti uygulamalarının sosyal sigorta pratiklerini içeriyordu: emeklilik hakları, asgari ücret, çalışma saatlerinde kısıtlamalar, sosyal güvenlik uygulamaları, sendikal hakların yasal güvenceye oturtulması vb.) maaşlı işlerinden başka maddi güvenceleri olmayan kitleler için kolektif sigorta mekanizmalarını kurumsallaştırmıştır. Ekonomik faaliyetin hızlandırılması adına devletin ekonomiye müdahalesini sağlayan ve yeni toplumsal reformlar ile kitlelerin tüketim kapasitesini artıran ilerlemeci Yeni Düzen reformları, Birleşik Devletler'in Büyük Buhran'dan çıkmasını ve tekno-endüstriyel sistemin istikrara kavuşmasını sağlamıştır.

Yüksek derecede kolektivist bir kitle toplumu

Bu reformların gerçekleştirildiği on dokuzuncu yüzyıl sonlarından yirminci yüzyılın ilk yarısına kadar, sosyalist solcuların önerdiği politikalar ile toplumun diğer politik kesimlerinin savundukları arasında neredeyse bir fark kalmamıştır. Çünkü toplumsal kohezyonu ve istikrarı oluşturmak için ne yapılması gerektiği politik yelpazenin tüm kanatlarının kabul ettiği bir gerçeklik haline gelmiştir. Başka bir deyişle, ikinci dalga solcuların sistemi aşmak ile ilgili mücadelelerinin sonucu, sisteme çıkarlarının nerede olduğunu göstermek olmuştur. Demokrasinin genişletilmesi (genel oy hakkının kabul edilmesi, monarşist iktidar kalıntılarının temizlenmesi ya da yalnızca sembolik değerlerinin olduğu bir duruma indirgenmesi), refah devletinin kurulması, iş gününün ve koşullarının yasalar tarafından düzenlenmesi gibi pratik reformlar, politik yelpazenin neredeyse her kesiminin savunduğu politikalar haline gelmiştir ve böylece somut olarak da uygulanmışlardır. Çünkü, bir kitle toplumu oluşturmanın zorunluluğu ve bu zorunluluktan doğan demokratik değerler, artık hiç kimsenin kalabalık işçi sınıfını toplumun çeperlerinde tutmayı savunamayacağı bir durum yaratmıştır. Bu çalışan kitlelerin sisteme entegre edilmeleri zorunluydu. Bunu sağlayacak reformlar, politik kesimlerin tümü tarafından kabul edilmiştir. Genel oy hakkı, iktidarda kimin olduğundan bağımsız olarak, devleti reform taleplerine karşı daha hassas hale getirmiştir ve reform taleplerinin gerçekleştirilmesi konusunda bir motor görevi görmüştür. Bu reformlar aynı

zamanda, tekno-endüstriyel sistemin tam olarak yerleşmesini sağlayarak onu güçlendirmiştir. Solcuların sistemi reforme etmekteki başarıları, kapitalizmi aşmak konusundaki nihai hedeflerini dünyanın gelişmiş sanayileşmiş bölgelerinde (Batı Avrupa ve Kuzey Amerika) anlamsız hale getirmiştir.²⁰ Gerçekleştirilen bu reformların etkisi ile ve teknolojik gelişmenin üretim kapasitesini muazzam bir şekilde artırması ve bu zenginliğin refah devleti uygulamaları ile yeniden dağıtılması ile birlikte, sistem büyük bir değişime uğramıştır ve sosyalist solcuların ancak sosyalist bir ekonomide mümkün olduğuna inandıkları maddi bolluk, kapitalist ekonomilerde de bir gerçeklik haline gelmiştir.

Endüstriyel sistem ile birlikte doğan toplumlar kolektif ihtiyaçları olan kitle toplumlarıydılar ve bu toplumlarda istikrarı sağlamanın en iyi yolu, bu toplumu oluşturan kitlelerde, demokrasi adı verilen kurumsal düzenlemeleri kullanarak, toplumun yönetimine kendilerinin de katıldığı görüntüsünü oluşturmaktı. Toplumun işlevlerini sürdürmesi, bir arada çalışmalarını için gittikçe daha sıkı sıkıya bağlanan çok kalabalık bir insan toplumunu gerekli kıldığı ölçüde, onların da yönetime katıldığı duygusunu oluşturmak bir zorunluluk haline gelmişti. Toplumun sahip olduğu bu yüksek derecedeki kolektivist karakter, modern, bireycilik karşıtı değerlerin ve ideolojilerin geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Seçilmiş parlamenterler ve seçilmiş üyelerin oluşturduğu yürütme organları ile birlikte, işçi ve işveren sendikaları ve çeşitli sivil toplum örgütleri, yeni kitle toplumunun dayanışma ve işbirliği mekanizmalarını oluşturmuşlardır. Toplumun farklı kesimlerinin (dini, etnik vb.) toplumsal aktiviteye beraber katılmalarını sağlayan çok kültürlü ideoloji de bu gereklilikten doğmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın sanayileşmiş ülkelerinde, dayanışma temelli yeni bir toplumsal düzen kurulmuştur. Bu toplumsal dayanışma düzeni, sistemin insan emeğine yoğun bir şekilde ihtiyaç duyduğu dönemin toplumsal bir gerekliliğiydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, evrensel oy hakkı (kadınlar da dahil olmak üzere), referandum hakkı, bağımsız yargı, devlet ve din işlerinin birbirinden ayrılması, dış politika üzerinde parlamenter kontrol, örgütlenme ve ifade özgürlüğü, kadınlara karşı ayrımcı yasaların ortadan kaldırılması, ücretsiz sağlık hizmetleri, ücretsiz eğitim, kademeli gelir vergisi ve mal vergisi, çalışma gününün ve koşullarının düzenlenmesi, çalışma sigortası, emeklilik hakları gibi reformlar Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın sanayileşmiş ülkelerinde hemen hemen tamamı ile gerçekleştirilmişti. Savaşın sonunda, Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda sosyalist ya da sosyal demokrat partiler iktidardaydı. Ancak, artık sistemin dışında değillerdi ve onu alaşağı etmeye çalışmıyorlardı (farklı bir ekonomik ve politik düzen oluşturmak anlamında); bunun yerine, sistemi yönetmeyi ve sistemin yöneticileri olarak yeteneklerini kitlelere ve diğer yerleşmiş kurumlara kanıtlamayı hedefliyorlardı. Genel oy hakkının kabul edilmesi, politik partilerin ana akımlaşmasını getirmişti. Bu koşullar altında, partiler ya ana akımlaşmak ya da marjinalleşmek durumundaydılar. Tabii ki, solcululuk en başından itibaren tekno-endüstriyel sistemi iyileştirmeye ve geliştirmeye odaklanmıştı; fakat savaş sonrası dönemde, sosyalist ve komünist partiler, ekonomik sistemi devrimci bir şekilde dönüştürmek (yönetimi şiddet içeren bir şekilde ele geçirmek ve ekonomik sistemi zorlama yöntemleri ile değiştirmek)²¹ hedefinden dahi tamamı ile vazgeçtiler. Artık temel amaçları, var olan toplumsal sistemin daha adil bir noktaya evrilmesini sağlamak, aşırı eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve çalışma hakkı, asgari ücret, eğitim ve sağlık hizmetleri gibi hakların herkese verilmesini sağlamak olmuştur. Bunlar tam da, sistem içerisindeki gerilimleri düşüren gelişmeler olmuşlardır. Sosyo-ekonomik

²⁰ Çarlık Rusya'sında dar bir klik, toplumun yönetimini, bazı çok özel koşulların (Birinci Dünya Savaşı, toplumun çoğunluğunu oluşturan köylülerin toprak talepleri, işçi ve köylüleri topluma entegre edemeyen, katılımcı olmayan ve katı bir politik yapı vb.) bir araya gelmesiyle ele geçirmiştir ve buna sosyalist devrim adını vermişlerdir. Ekonomiyi, piyasanın gücünü ortadan kaldırarak, planlı bir şekilde yönetmek istemişlerdir. Bu tecrübe, tek elden ve merkezi bir plana göre yönetilen ekonomilerin, kapitalist ekonomik sisteme (kapitalist sistem, çerçevesi çizilmiş ve kesin bir şekilde tanımlanmış bir ekonomik sistem değildir; en genel anlamda kapitalizm, ekonominin tek bir özne tarafından, merkezi bir şekilde yönetilmemesi demektir) göre daha başarısız olduklarını göstermiştir.

²¹ 1968 öğrenci ayaklanmaları sona erdikten sonra, öğrenci ve gençlik hareketlerinde aktif olan çok az sayıda insan, 1970'li yıllarda terörist eylemlere yöneldiler. Amaçları (eğer bu terörist eylemler, basitçe, güçsüzlük psikolojilerinin yarattığı bir tepkiden kaynaklanmıyor ve bu eylemleri, rasyonel olarak düşünülmüş bir stratejik plan dahilinde gerçekleştiriyor idiyse), toplumun kurulmuş harmonisini bozmak ve böylece tekrar, 1917 Bolşevik versiyonunda olduğu gibi, kapitalizmin yıkılmasını getirecek şiddet içeren bir çatışmanın yolunu açmaktı. Fakat şiddete başvurmaları onlar için bir intihar anlamına gelmiştir. Ne temsil ettiklerini iddia ettikleri kitlelerden bir destek alabilmişler ve onları eyleme sürükleyebilmişlerdir ne de diğer ana akım partileri daha radikal pozisyonlara çekebilmişlerdir.

koşulları iyileştirmek ve bu anlamda eşitliği artırmak, ancak istikrarlı bir ekonomik büyüme ve onun sağladığı maddi refah ile mümkün olabilirdi. Teknolojik gelişme bu refah koşullarını ve maddi bolluğu artıracak en önemli faktör olduğu için, teknolojik gelişmeyi mümkün kılacak uygun koşulların da sağlanması gerekiyordu. Sonuç olarak solcular, içsel gerilimleri azalmış ve bilimsel ve teknolojik gelişme için gerekli kaynakları ayırabilecek bir toplumsal sistem için mücadele ettiler.

Sonuç, insanların alım gücünün yükseldiği, onlara sunulan gittikçe daha fazla çeşitteki üründen seçim yapabildikleri ve umutsuz bir şekilde ve başarısızlığa mahkum olarak, hayatlarını bu tüketim ile anlamlı kılmaya çalıştıkları bir toplum olmuştur. Sistemin, üyeleri üzerindeki kolektivist baskısı ve kontrolü bu dönemde devasa bir noktaya varmış olduğu ve bireylerin doğal eğilimlerine göre yaşamalarını imkansız kıldığı için, biriken baskıları hafifletecek bir emniyet supabının devreye sokulması bir zorunluluk haline gelmişti. Rahat ve maddi olarak bol “tüketim toplumunda” bu ihtiyaç, farklı eğlencelerin, hobilerin, metaların ve servislerin tüketimi sunulması ile karşılanmaya çalışılmıştır. Fakat bu “cesur yeni dünya”da bireylerin kendi hayatları ile ilgili inisiyatifleri neredeyse tamamen kendi ellerinden alınmıştı ve eşitlik ideolojisi ile şekillenmiş devasa bir kolektifin içerisinde çözünmüşlerdi: Bir makine gibi işleyen büyük bir toplumsal organizasyon ve toplumsal sistem tarafından tanımlanmış rollere sıkıştırılmış izole bir insan kitlesi. Hayati ihtiyaçları, toplumsal makinenin işleyen birer dişlisi olarak kaldıkları ölçüde, doğrudan bu ihtiyaçlara yönelik fiziksel ve zihinsel anlamda doyurucu bir çaba sarf etmelerine gerek kalmadan sistem tarafından onlara sunuluyordu. Sistemin onlara biçtiği rollere uydukları ölçüde, kendi var oluşlarını garanti altına alabiliyor ve onlara sunulan tüketim seçenekleri içerisinde seçim hakkına sahip olabiliyorlardı.

Fakat bu tarz bir varoluş, insanların biyolojik temelli bir ihtiyaçlarını tatmin etmelerini engelliyordu: Güç sürecine yönelik ihtiyaç. Kaczynski tarafından *Sanayi Toplumu ve Geleceğinde* tanımlandığı şekli ile güç süreci, insanların az ya da çok otonom bir şekilde, kendi fiziksel ve zihinsel kapasitelerini kullandıkları bir faaliyet içerisinde bulunmak ile ilgili doğal ihtiyaçlarını ifade etmektedir. İnsanlar güç sürecinden sağlıklı bir şekilde geçerek kendilerini tatmin edebilirler ve kendilerinden ve hayatlarından memnun olabilirler. Güç sürecinden geçme ihtiyacının tatmin edilme oranı kovalanan amaçların kişi için önemine, bunları gerçekleştirmek için sarf edilmesi gereken çabanın miktarına, bunları gerçekleştirmekteki başarı derecesine ve bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sırasındaki otonomiye doğrudan bağlıdır. Kısacası, insanların önemli amaçlarının olması ve bu amaçların bazılarını, kendi yeteneklerini otonom bir şekilde kullanarak ulaşmaları gerekir. Bizi hayatta tutan ve üreme şansımızı artıran fiziksel ve psikolojik gereklilikler genellikle bizim için en önemli şeyler oldukları için, bu gereklilikleri kendi çabamızla ve kendi inisiyatifimizle karşılamak güç sürecinden geçmenin en ideal biçimidir. Fakat genel olarak, tekno-endüstriyel sistemde geçerli olan yaşam koşulları, sarf edilen çabanın miktarından bağımsız olarak, pek çok insanın bazı önemli hedefleri gerçekleştirmesine izin vermemektedir. Ya da başka bazı hedefleri çok az çaba sarf ederek gerçekleştirmelerine izin vermektedir. Ya da, bir çok başka durumda, sistemin insanların belirli bir çaba sarf ederek peşinde koşmasına izin verdiği hedefler, güç sürecini sağlıklı bir şekilde tatmin etmek için yeterli öneme sahip değildir. Veya hedeflerini yeterli otonomiye sahip bir şekilde kovalamalarına izin vermiyordur. Bu durumların her birinde, güç sürecinden geçme ihtiyacı sağlıklı bir şekilde tatmin edilemez ya da hiç tatmin edilemez. Güç sürecini sağlıklı bir şekilde yaşamının imkanlarının ortadan kaldırılması insanlarda psikolojik problemler (depresyon, aşağılık duyguları, yeme ve uyuma bozuklukları vb.) oluşturur. Bu problemler, doğal güç sürecinin ölüm kalım meselelerinin eksik birer ikamesinden ibaret olan ikame etkinlikler ile önlenmeye ya da telafi edilmeye çalışılır. Fakat bu ikame etkinlikler (hobiler, eğlenceler, zaman geçirmek için girişilen aktiviteler vb.) genellikle, güç sürecinden geçme ihtiyacını tam anlamı ile tatmin etmek için yeterli değildir. Meslekler gibi, insanların tekno-endüstriyel toplumda yapmak zorunda oldukları diğer faaliyetler de bu açıdan tatmin edici değildir. Bu aktiviteler genellikle, onları gerçekleştirenler için ya yeteri kadar önemli değildir, ya çok kolay bir şekilde yerine getirilebilirler, ya da bunları gerçekleştirenlere ihtiyaç duydukları otonomiye sunmazlar. Tekno-endüstriyel toplumda fiziksel ihtiyaçlar, bu toplumun üyelerine, onların ciddi bir efor sarf etmesine gerek olmadan sunulur. Zor ve fiziksel anlamda ağır ikame etkinlikler veya mesleklerde dahi, bu faaliyetlerin çoğunun doğası, onları insanların gerçekten ilgi ve heyecanla gerçekleştirebilecek

leri faaliyetler yapmaktan bir hayli uzaktır. Meslekler genellikle işçilerin yeteneklerini zorlamamaktadır ve bunları otonom bir şekilde kullanmalarına izin vermemektedir. İnsanlar görevlerini, büyük oranda, ekonomik faaliyetin devasa makinesinin küçük birer dişlileri olarak gerçekleştirirler. Bazı insanlar bazı önemli amaçları, görece olarak ilginç ve çaba isteyen mesleklerde kovalama şansına ve bu amaçlara başarılı bir şekilde erişme şansına sahip olsalar da, otonomiden mahrum olmak genellikle bu faaliyetlerin de güç sürecini sağlıklı bir şekilde tatmin etmesini engeller. Fakat genel olarak, sistemin, insanların meslekleri aracılığı ile kovalamasına izin verdiği hedefler, güç sürecini sağlıklı bir şekilde tatmin etmek için yeteri kadar önemli dahi değildir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, tüketim, güç sürecinden sağlıklı bir şekilde geçmenin imkanlarının ortadan kaldırılmasını telafi etmekte kullanılan temel aktivitelerden birisi haline gelmiştir. Çünkü, İkinci Dünya Savaşı sonrasında teknolojik gelişme, toplumun sürekli bir meta, ürün ve hizmet yığını altında bırakılmasını mümkün kılan bir seviyeye gelmiştir. Böylece insanlar tüketime bağımlı hale gelmişlerdir ve tüketime yönelik bağılıkları onları sisteme daha da muhtaç hale getirerek bu bağılılığı daha da güçlendirmiştir. İnsanların ellerinde neredeyse tek güç kalmıştır: Sistemin onlara sunduğu tüketim seçeneklerinden seçim yapabilme imkanı. Bu toplumun özgürlük olarak adlandırdığı şey, pratikte, sistemin sunduğu tüketim seçeneklerinden özgür bir şekilde seçim yapabilme imkanından ibarettir. Batı toplumlarının oluşturduğu bu tüketim mekanizması, tekno-endüstriyel sistemin gelişebileceği en iyi ortamı yaratmıştır; çünkü güç sürecinden sağlıklı bir şekilde geçmenin imkansızlığının ortaya çıkardığı psikolojik baskının kısmi olarak rahatlatılmasını sağlamıştır. Sistem aynı zamanda tüketim imkanlarını, toplumsal sisteme katılımı fiziksel zora başvurmaya gerek kalmadan sağlayabilecek bir havuç ve sopa mekanizması olarak da kullanmıştır. Güç sürecinden geçmelerinin imkanları ellerinden alınan kitleler, tüketim toplumunun sunduğu "özgür" yaşam tarzı ile psikolojik anlamda hissettikleri rahatsızlıkları belirli bir yere kadar rahatlatabiliyorlardı ve bu sahte tatmin duygusu sistemin çarklarında gönüllü olarak koşmalarını sağlıyordu. Sosyalist sistemler tam da bu noktada başarısız olmuşlardır. Bir tüketim toplumu inşa etmeyi başaramadıkları için, halklarının onayını kazanamamışlardır ve kitlelerin sistemin çarklarına kendi istekleri ile katılmasını sağlayamamışlardır. İnsanları belirli bir şey yapmaya zorlamak, her zaman, bunu kendi istekleri ile yapmalarını sağlamaktan daha kötü sonuçlar vermiştir. Sosyalist sistemler kitlelerinin gönüllü katılımını batı toplumları kadar güçlü bir şekilde sağlayamamışlardır; insanların günlük yaşamını, düşüncelerini ve davranışlarını kontrole yönelik zorlayıcı müdahalelerde bulunmalarına rağmen, üyelerinin davranışlarını şekillendirmeyi, batı toplumlarının bunu yukarıdan zorlayıcı fiziksel müdahalelerde bulunmadan başardığı kadar başaramamışlardır.

Kapitalizmin toplumsal refahı artırmadaki başarısı, bu ekonomik sistemin kitlelerin refahını hiçbir zaman sağlayamayacağına ve çalışan sınıfların bu ekonomik sistemde gittikçe daha fazla fakirleşeceğine yönelik sosyalist tezi yanlışlamıştır. Pratikte, Batı Avrupa sosyalist partileri, ekonomik bir sistem olarak sosyalizm hedefini terk etmişlerdir. Özel mülkiyetin tamamen ortadan kaldırılmasının, nihai hedefler olan ve mülkiyetin kaldırılmasının nedenleri olarak ileri sürülen toplumsal eşitlik, refah ve mutluluk için bir zorunluluk olmadığı anlaşılmıştır. Üstelik, özel mülkiyette gerçekleşen dönüşümler-şirketlerin anonim şirketlere ve bireysel olarak patronların değil hissedarların sahip olduğu ve bürokrasilerin yönettiği organizasyonlara dönüşmeleri-devletçilik ve devlet tarafından yönetilen ekonomi kavramlarını anlamsız hale getirmiştir. Fabrikalarda kullanılmakta olan üretim metotları teknolojik gelişme tarafından belirleniyordu ve devletleştirmenin bunlar üzerinde niteliksel bir değişim yapmasının imkanı yoktu. Teknoloji, ideolojiler üstü bir belirleyiciliğe sahipti. Böylece sosyalist sol partiler, Marksizmin sınıf savaşını ve özel mülkiyeti ortadan kaldırarak kapitalizmi aşmak hedefini bir kenara bırakarak, Hristiyanlıktan ve hümanizmden doğan etik değerleri (ezilenlerin korunması, pozitif ayrımcılık, toplumsal eşitliğin refah devleti uygulamaları ile artırılması, toplumsal dayanışmanın artırılması ve bireyin topluma ve toplumun bireye olan ödevlerinin vurgulanması ile bu ikisi arasında topyekun bir kaynaşmanın sağlanması) mevcut ekonomik sistem çerçevesinde kabul ettirmeye ve uygulamaya odaklanmışlardır. Çünkü kapitalizmin gelişmesinin kaçınılmaz olarak eşitsizlik üretmeyeceği anlaşılmıştır. Kapitalizm, devlet müdahalesi ile birlikte, istenen sonuçları almak üzere yönlendirilebilirdi. Fırsat eşitliğinin sağlandığı ve mülk peşindeki amansız yarışın devlet tarafından kontrol edildiği, kitlelerin tüketimini garanti altına alan, yüksek

maaşa dayanan bir kapitalizm, teknolojik gelişmenin sağladığı bolluk sayesinde solcu değerlerin geçerli olduğu bir toplumun ortaya çıkmasını sağlayabilirdi. Bunu gerçekleştirmenin yolu, toplumsal istikrar ve teknolojik gelişme yolu ile ekonomik büyümenin sağlanmasından geçiyordu.

Solcular, teorilerinin kapitalist sistem hakkında söylediklerinin çerçevesinin dışına çıkmış olsalar da, ilerleme kavramına inanmaya devam ediyorlardı. Yukarıda da söylediğim gibi, ilerleme kavramı solculuğun temelini oluşturur ve ilerleme kavramına inanç olmadan, solculuk da olmaz. Bu yeni anlayışa göre, ilerleme kapitalist ekonomik sistem bünyesinde de mümkündü ve ilerlemenin gerçekleşmesi ölçüsünde bu ekonomik sistem de arzu edilen toplumsal biçime doğru evrilecekti. Kısacası, Avrupa solcularının kapitalizmin zenginlik yaratma kabiliyetine ikna olmaları, kapitalizmi yıkmak yerine onun ürettiği zenginliği paylaşmaya odaklanmalarına sebep olmuştur.²²

20. yüzyılın ortalarında, ideolojilerin ortadan kalktığına yönelik bir inanç oluşmuştur. Aslında bu duygu, tekno-endüstriyel medeniyetin ve onun değerlerinin hakimiyetinin yol açtığı bir hissiyattan ileri geliyordu. Buna göre, ekonomik sistemlerden bağımsız olarak insanlığın yegane ideali, bilim ve teknolojinin bir araya gelmesinin ortaya çıkaracağı gelişmeler sayesinde kusursuz bir makine gibi işleyecek, bünyesinde yaşayan insanların gittikçe daha büyük bir maddi bolluk içerisinde yaşayacakları ve onlara sunulan ürünlerden istediklerini seçebilecekleri bir toplum olabilirdi ancak. Aydınlanmanın radikal filozoflarının ilerleme fikri, Çin'den Amerika'ya kadar her toplumun temel düsturu haline gelmişti.

Üçüncü dalga sol

Eski meselelerin (sefalet ve acımasız sömürünün ortadan kaldırılması, çalışma zamanlarının ve koşullarının düzenlenmesi, eğitim hakkının, genel oy hakkının kazanılması vb.) zamanla çözülmesi ölçüsünde, solcular başka meselelere odaklanmaya başlamışlardır.²³ Ekonomik sistemi reforme etmek ya da değiştirmek projesini bir kenara bırakan sol, altmışlı yıllardan başlayarak, kimlik meselelerine (homoseksüeller, kadınlar ve diğer tüm azınlık gruplar, hayvanlar vb.) ve onların ezilmesine yoğunlaşmaya başlamıştır. Böylece o yıllardan itibaren solun hedefi toplumsal “eşitliğin” (farklı kimliklerin ve azınlık grupların eşit koşullara sahip olması anlamında) artırılması olmaya başlamıştır. Birinci dalga solcular tarafından kanun önünde eşitlik ve daha sonra ikinci dalga solcular tarafından toplumun her kesiminin eşit ölçüde müreffeh sosyo-ekonomik koşullara sahip olması olarak tanımlanan eşitlik hedefinin kapsamı, yıllar geçtikçe genişlemiştir. Bu da, ezilenler kategorisinin gittikçe büyümesine sebep olmuştur. Artık “ezilenler” yalnızca

---

²² İlk Marksistler, kapitalizmin sonsuza kadar büyüyebileceğine inanmıyorlardı. Bu, kapitalizme yönelik eleştirilerinin temel noktalarından birisini oluşturuyordu. Bu görüşe göre kapitalizm, kendi içsel çelişkileri yüzünden büyümenin önünde bir engel teşkil ediyordu; bu çelişkiler teknolojik gelişmeyi yavaşlatıyor ve toplumun ondan tam olarak faydalanmasını engelliyordu ve kapitalizm, bu çelişkilerin büyümesi yüzünden çökecekti. Bu görüşü, solcuların kapitalizmin sınırsız büyüme eğilimine yönelik günümüzdeki eleştirileri ile karşılaştırm. Tabi ki, sınırsız büyümeyle ilgili bu tarz bir eleştirinin ortaya çıkması için, tekno-endüstriyel sistemin faaliyetlerinin biyosferde, bizzat bu sistemin varlığını tehdit edecek boyutlarda bozulmalara yol açtığını söyleyen anlayışın ortaya çıkması gerekiyordu. Günümüzdeki solun sürdürülemezlik ile ilgili “yeşil” muhalefeti, sistemin bu noktada da kendisini düzeltmesine yardım etmeye yöneliktir.

²³ Zamanında yalnızca solcular ve toplumda radikaller olarak görülenler tarafından savunulan değerlerin zamanla bu toplumun ana akım değerleri haline gelmesi toplumsal değerlerde son iki yüzyılda gerçekleşen değişimin mekanizmasını bize göstermektedir. İlk başta toplumda radikaller olarak görünen insanlar, teknolojik gelişmelerin zorunlu kıldığı toplumsal değişimlerin gerçekleşmesi için gerekli olacak değerleri savunmaya başlarlar ve bu değerler zamanla daha büyük bir azınlığın savunduğu değerler haline gelir ve sol, bu değerlerin uygulanmasını mümkün kılacak yöntemleri geliştirerek ve kitleleri bu değerlerin “iyiliğine” ve “adalete” ikna ederek bu değerlerin uygulanmasını sağlayacak uygun atmosferi oluşturur. Sonunda bu değerler toplumu yönetmek isteyen herkesin kabul etmek, savunmak ve uygulamak zorunda hissettiği bir ajandaya dönüşür ve böylece toplum, teknolojinin ortaya çıkardığı değişimlere daha iyi uyum sağladığı bir noktaya doğru ilerler. Bu dönüşümün somut örneklerinden bir tanesi, demokrasi kavramının (monarşinin gücünün ortadan kaldırılması, parlamenter yönetim tarzı ve evrensel oy hakkı çerçevesinde dönen tartışmalar) toplumun her kesimi tarafından kabul edilen bir değer haline gelmesi sürecidir. 17. yüzyılın sonunda ve 18. yüzyılın başlarında demokrasi, politik kesimlerin tamamının savunduğu bir değer değildi. Demokrasi, yalnızca solcu radikallerin savunduğu tartışılabilir bir kavramdı. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarı ile, en azından Kuzey Amerika’da ve Avrupa ülkelerinin çoğunda, politik yelpazedeki her kesimin savunduğu ve herkesin birbirini yeteri kadar demokratik olmamakla suçladığı bir değer haline gelmiştir. Ve o zamandan beri bu demokratik zihniyet, dünya çapında daha fazla yaygınlık kazanmıştır. Başka bir deyişle, solcu değerler artan bir şekilde modern toplumun ana akım değerleri haline gelmişlerdir.

düşük sosyo-ekonomik statüye sahip olanlar anlamına gelmiyordu. Ezilenlerin kapsamının genişletilmesi, solcuların insanların özel yaşamına, inançlarına ve davranışlarına doğrudan müdahalesinin imkanlarının yolunu açmıştır. Aslında, solun bu yıllardan sonra ortaya koyduğu projenin çok daha derinlere işleyen, toplumun kılcal damarlarına nüfuz eden ve insanların düşüncelerinden gündelik davranışlarına kadar her şeyi düzenlemeye çalışan bir proje olduğu söylenebilir. Yurttaşlık hakları; azınlıkların toplumsal hakları; bireysel özgürlükler; kadın hakları; hayvan hakları; geleneksel toplumun o zamana kadar kabul edilemez addettiği cinsel eğilimlerin normalleştirilmesi; kürtaç yasaklarının kaldırılması; geleneksel değerlerin gevşetilmesi ve filmler, kitaplar ve müzikler gibi kültürel ürünlerde sansürün kaldırılması²⁴ vb. Kısacası, gündelik hayatın her bir vechesi politik hale gelerek, solcu etüğün düzenlediği alanlar olmaya başlamıştır.

Batı Avrupa’da altmışlı yıllar boyunca iki büyük grev dalgası yaşanmıştır. Bu grev dalgaları, bazı marjinal solcu gruplarda kapitalizmin Bolşevik benzeri metotlar ile aşılabileceği umudunu tekrar canlandırırken,²⁵ gerçekte, çalışan kitlelerin sistemin havuç ve sopa metotları ile ne ölçüde pasifleştirildiklerinin ve ekonomik sistemi yıkmaktan ya da ona olan düşmanlıklarını göstermekten çok sistemden faydalanmak istediklerinin bir göstergesi olmuşlardır. Bu grevler ve onların bitirilme şekli (politik iktidar ile müzakere yürüten sendikalarda olduğu gibi, toplumun farklı kesimleri arasında kurulan diyalog kanalları yolu ile) geniş kitlelerin sisteme entegre edilmesinde kaydedilen başarının bir göstergesi olmuştur. İşçilerin bu grevlerden beklentileri, başından itibaren, maddi kazanımlar elde etmek olmuştur.

Altmışlılardaki bu grevler ile birlikte, öğrenci ve gençlik hareketleri olarak bilinen, neredeyse dünya çapında aynı anda başlayan başka bir “isyan” dalgası daha kendini göstermiştir. Öğrencilerin ve gençliğin politik bir güç olarak ortaya çıkması, yüksek öğretimin 20. yüzyıl boyunca yaygınlaşması, öğrencilerin toplumdaki sayılarının artması ve böylece yetişkinlik ile ergenlik arasındaki sürenin uzaması ile mümkün olmuştur. Ve tüm dünyada aşağı yukarı aynı anda ortaya çıkan bu gençlik hareketinin global karakteri, teknolojik gelişme tarafından yaratılan kitle toplumu sayesinde mümkün olmuştur. İletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte, Avrupa’daki öğrenciler Amerika’daki öğrencilerin taleplerini ve mücadelelerini anında öğrenebiliyorlardı. Aynı kitapları okuyorlar, aynı filmleri izliyorlar ve aynı müzikleri dinliyorlardı. Eğitim sisteminin gelişmesi ve refah toplumu, önceden yalnızca belirli bir azınlığın erişebildiği fikirlerin ve kültürel ve maddi imkanların, daha geniş bir yaygınlık kazanmasına sebep olmuştu. Altmışlı yılların ekonomik refah ortamı bu öğrencilerin kendi maddi koşullarına güvenmelerine ve böylece daha genel meseleler ile ilgilenmelerine olanak sağlamıştı. Kendi önemleri ile ilgili abartılı fikirlere sahip olmaya başlamışlardı: Hayatları yalnızca çalışmak ve aile kurmaktan daha fazlası olmalıydı. Bir üniversiteden mezun olmanın ve tekno-endüstriyel toplumun sunduğu kültürel metaları tüketmenin kendilerini olağanüstü “kalifiye” yaptığını düşünüyorlardı. Bu sebeple belirli bir öneme sahip olmaları gerekiyordu ve toplumda büyük bir etki bırakmalıydılar. Fakat diplomaların sayısı artarken, bunların geçmiş yıllarda sahip olduğu görece değer olağanüstü bir şekilde düşüyordu. Toplumun her üniversite mezununa yüksek kariyerli bir pozisyon önermesi mümkün değildi. Buna paralel olarak, bu yıllarda güç sürecinden geçmenin imkanları önemli ölçüde azalmıştı ve bu, birçok insanda psikolojik problemler ve tatminsizlikler yaratıyordu. Dolayısı ile görüntüde karşıt olan bu hisleri aynı anda yaşıyorlardı: Bir tarafta, güç sürecinden geçmenin imkansızlığının ve toplumun önerdikleri ile kendi beklentileri arasındaki uçurumun yarattığı güçsüzlük ve aşağılık hisleri vardı. Diğer tarafta ise, aldıkları “yüksek” eğitim ve sahip oldukları “niteliklerin” onları sıra dışı ve önemli yaptığını dair bir his vardı. Toplumun onlara önerdiği rollerden çok daha üstün olduklarına yönelik bu his, sahip oldukları aşağılık duygusu ve güçsüzlük hislerinin şiddetini artırıyordu. Fakat bu hislerin kökenlerini yanlış sebeplere yüklediler: Kapitalizm, metalaşma, politik güçten yoksunluk. Bu gençlik hareketi, tekno-endüstriyel toplumun karşısındaki değerleri savunan ve ona karşı olan bir hareket değil, bu toplumun problemlerinin bir tezahürüydü. Bu hareketin istediği şey, yalnızca, tekno-endüstriyel toplumun “nimetlerine,” bu toplumun kısıtlamalarına ve onun kaçınılmaz olumsuz sonuçlarına maruz kalmadan sahip olabilmektir.

²⁴ Tabii ki, solcuların politik doğruculuk hakkındaki patolojik ısrarları, aynı düzeyde, hatta daha derin ve yoğun bir sansürün ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

²⁵ 21. nota bakınız.

Altmış yıllarda doğan öğrenci ve gençlik hareketinin değerleri şunlardı: Geçmişten gelen geleneksel değerlerin reddedilmesi (geleneksel aile ve cinsellik ile ilgili değerler vb.); disiplin ve hiyerarşiye karşı olmak; çalışmaya karşı duyulan bir nefret; anı vurgulayan bir hedonizm; can sıkıntısına karşı sürekli eğlence; cinsel özgürlük; LGBT hakları; kadınların modern toplumu tam bir entegrasyonu; geleneksel erkeklik rollerine karşı muhalefet; şiddetin reddi; bilimsel metodun katı normları dedikleri şeye karşı çıkmak; rölativizm de denilen ve tek, sürekli, tutarlı bir doğrunun ve nesnelliğin reddedilmesi²⁶ vb. Bu değerlerin altmış yıllarda öğrenci ve gençlik hareketi ile patlamasının iki temel sebebi vardır:

- İlki, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da geleneksel tarım toplumlarının tekno-endüstriyel sistem tarafından tamamen ortadan kaldırılması ve böylece, o günler itibari ile, eski toplumdan kalan değer artıklarının yeni değerler tarafından tamamen çöpe atılmasıdır. Küçük ölçekli toplulukların (aile ya da köy/kasaba gibi yerel topluluklar) otonomisi o yıllarda tamamen ortadan kaldırılmış ve insanlar küçük ölçekli geleneksel topluluklar yerine tamamı ile tekno-endüstriyel sisteme bağlı hale gelmişlerdi.
- İkincisi ise, tekno-endüstriyel sistemin hayat tarzının yarattığı doğal olmayan davranışsal eğilimler ve psikolojik rahatsızlıklardır. Çünkü altmış yıllara gelindiğinde, dünyanın sanayileşmiş ülkele-
rinde güç sürecinden sağlıklı bir şekilde geçmek imkansız hale gelmişti.

İlk neden ile ilgili somut bir örnek vermek gerekirse: Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da geleneksel tarım toplumlarının ortadan kaldırılmasının tamamlanması, aynı zamanda kadınların endüstriyel sisteme tamamı ile entegre edilmelerinde sona ulaşılması anlamına gelmiştir. Bu süreç Sanayi Devrimi sırasında kadınların endüstriyel sisteme ekonomik olarak entegre edilmeleri ile başlamış ve 20. yüzyılın ikinci yarısında politik ve entelektüel seviyelerde de aşağı yukarı tamamlanmıştır. Geçimlik ev ekonomilerinin dağılması, kadın ve çocukların ailedeki ekonomik rollerini ortadan kaldırmıştır. Kadınlar, 19. yüzyıldan başlayarak, gittikçe daha fazla alanda endüstriyel sistemin fonksiyonlarına katılmaya başlamışlardır ve çocuklar, bu sistemde bir iş elde edebilmek için, gittikçe uzayan bir eğitim sürecinden geçmek durumunda kalmışlardır. Bu gelişmeler, geleneksel aile yapılarında ve bireylerin bu yapılarda oynadıkları rollerde çok derin değişimlere sebep olmuştur. Örneğin, çocukların bir işe sahip olabilmek için gittikçe daha uzun bir süreyi eğitimde geçirmesi gerekliliği çocuk yetiştirmenin maliyetlerini²⁷ artırmıştır ve bu yüzden aileler daha az sayıda çocuk yapmaya başlamışlardır ve bu da aile bağlarının zayıflamasına sebep olan faktörlerden birisi olmuştur. Üçüncü dalga solcuların geleneksel aile ve cinsellik rollerini reddetmeleri toplumsal eğilimlerdeki bu değişimlerin bir yansımasıdır.

İkinci sebep ile ilgili olarak: Teknolojik gelişme ile birlikte toplumun karmaşıklığının artması ve insanların büyük kolektifin işleyen küçük dişlileri haline gelmeleri, güç sürecinden sağlıklı bir şekilde geçmenin imkanlarını ortadan kaldırmıştır. İnsanlar, fiziksel varlıklarını devam ettirebilmek için tamamı ile toplumsal makineye bağımlı hale gelmişlerdir ve birçoğu, hayatlarının ölüm-kalım meselelerini otonom bir şekilde kendi yeteneklerini ve güçlerini kullanarak gerçekleştirme imkanlarına sahip olmadıkları için daha

²⁶ Batı toplumlarında dinin egemen ideoloji olarak pozisyonu ortadan kaldırıldıktan sonra, aşağılık kompleksinden en fazla mustarip olan solcular egemen ideoloji olarak gördükleri bilimi eleştirmeye başlamışlardır. Çünkü onlara göre bilim, belirli kategoriler oluşturuyordu ve bu, bazı insanların ya da kültürlerin aşağı ya da kötü oldukları anlamına gelebilirdi. Bu eleştiriler, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki en solcu çevrelerde de görülmeye başlanmıştır; fakat buralarda hâlâ, bilimin hurafeleri yıkıp insanları aydınlattığı ve böylece daha müreffeh ve mutlu bir toplumun oluşturulmasında baş rolü oynadığına yönelik solcu mantık daha yaygındır.

²⁷ Geleneksel ev ekonomilerinde çocuklar, çok küçük yaşlardan itibaren ekonomik anlamda faydalı roller yerine getiriyorlardı (çobanlık yapmak ya da süt sağlamak, tarlada çalışmak, ev işlerinde yardımcı olmak gibi). Modern endüstriyel toplumlarda, çocukların bu ekonomik rolü ortadan kalkmıştır ve bunun haricinde, ebeveynlerinin yüklenmesi gereken yeni maliyetler ortaya çıkmıştır. Çocukların epey geç bir yaşa kadar uzun bir eğitim sürecinden geçmesi gerekir ve bu süreç boyunca onlar üzerine yapılan yatırımlar (okul masrafları, kıyafetler, ders kitapları ve istedikleri ya da ihtiyaç duydukları elektronik aletler vb.) çok yüksektir ve gittikçe yükselmektedir. Bu yüzden, çocukların aile ekonomisine hiçbir katkısı yoktur; tam tersi, aile üzerinde büyük bir finansal yük oluştururlar. Bu sebeple-modern doğum kontrol metodlarının bunu kontrol edebilmeyi mümkün kılması gibi başka sebepler ile de birlikte-modern endüstriyel toplumda insanlar gittikçe daha az çocuk yapmak eğilimindedirler.

tembel, daha güvencesiz hale gelmişler ve kendilerini aşağılık hissetmeye başlamışlardır. Rekabeti kabul etmek istemiyorlardı çünkü kendilerine güvenmiyorlardı. Aile kavramından nefret ediyorlardı çünkü ailenin sorumluluğu olmadan cinsel yaşamın zevklerini tatmak istiyorlardı. Gelecek ile ilgili düşüncelere sahip olmadan, şimdide yaşayarak her türlü zevk ve eğlenceyi tatmak istiyorlardı. Her türlü hiyerarşinin ortadan kalkmasını istiyorlardı, çünkü kendilerini aşağılık hissettikleri için her türlü hiyerarşinin altında olacaklarından emindiler. Sabır, çalışma ve sebat gerektiren şeyleri reddettiler; çünkü bunları gerçekleştirecek kabiliyette ve dirayette olmadıklarını düşünüyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da kurulan toplum, üyelerine oldukça kolay ve konforlu bir hayatın imkanlarını sunabiliyordu. Maddi kısıtlar önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştı; çalışma koşulları iyileştirilmişti; yaşam alanları, tüm bir ısıtma/soğutma ve ergonomik teknolojiler ile tamamen regüle edilen ve insan rahatı için manipüle edilen mekanlar haline gelmişlerdi.²⁸ Toplum üyelerinin ihtiyaçlarını, onların yalnızca minimum bir çaba harcaması karşılığında sağlıyordu. Bu hayat tarzı, gerçekten önemli olan hedefleri, onları gerçekleştirmek için gerekli olan çabayı gereksiz kılarak, ortadan kaldırıyor. Bunun sonucu can sıkıntısıydı. Ve birçok kişi can sıkıntısını, kendisini zevke ve hedonizme bırakarak telafi etmeye çalıştı. Anı yaşamak felsefesinin, bu hayat koşullarına sıkıştırılmış kitlelere bu kadar cazip gelmesinin sebebi budur. Anı yaşamak, kendini fiziksel zevklere kaptırmak, hiyerarşilerin ötesine geçmek tüketim toplumunun sunduğu hayat tarzı anlayışına aslında oldukça uygundu. Tüm bunlar, anlamsız ve tatminsizlikler ile dolu, sıkıcı modern gündelik yaşam karşısındaki bir cenneti temsil ediyordu.

O yıllarda, genç insanların dikkatini çekmek ve onların hislerini ifade etmek isteyen solcu düşünürler, gündelik yaşamı ekonomik sefaletin ötesinde eleştiren bir teori geliştiriyorlardı. O yıllarda öne çıkan kavram yabancılaşma idi. Bu kavramla, insan ilişkilerinin meta ilişkileri haline gelmesini, yani tüm bir yaşamın, çalışma ve boş zaman ile birlikte, ürünlerin ve hizmetlerin değiş tokuşu çerçevesinden ibaret hale gelmesini eleştiriyorlardı. Bu eleştiriye göre hayat, metaların üretimini genişletmek amacıyla teknik olarak tasarlanmış zaman dilimlerine indirgenmişti. Fakat paradoksal olarak, bu döngüden kurtulmanın yolunu teknolojinin daha da ilerletilmesinde ve çalışma kavramının ortadan kalkmasında görüyorlardı. Çünkü, teknolojik toplumun getirmiş olduğu yaşam tarzını eleştirmelerine rağmen, bu hayat tarzını bir gerçeklik haline getiren sebepleri ve nedenleri görmüyorlardı. Problemi yalnızca kapitalizmde ve bu hayat tarzının, sunduğu metalar karşılığında para istemesinde görüyorlardı. Bu solcu teorisyenler ve onların gençlik hareketindeki takipçileri, tekno-endüstriyel sistemin değerlerini içselleştirmişlerdi. Tüketim toplumunun sunduğu hedonist yaşam tarzını para kazanmak ve harcamak mecburiyetinde olmadan ve bu hayat tarzının ima ettiği can sıkıntısı ve anlamsızlık olmadan yaşamak istiyorlardı. Bu sebeple çözümün, kapitalizmin ve parasal ilişkilerin yıkılmasında olacağını düşündüler. Böylece nihai kurtuluşu, insanların tamamen çalışmadan, zorluklardan ve mücadeleden azade olacakları sonsuz bir eğlencede gördüler. Önerdikleri yaşam tarzı, eleştirdikleri tüketim toplumunun "kötü" yanlarından (çalışma, sorumluluk, aile, hiyerarşiler, geleneksel ahlaki normlar vb.) arındırılıp nihai mantıksal sonuçlarına götürülmesinden ibaretti.

Altmışlı yılların öğrenci ve gençlik hareketi feminizm, çevrecilik ve "ezilenler" (kadınlar, beyaz ırktan farklı olan ırklar, Hristiyanlıktan farklı inançları bulunan insanlar, farklı cinsel yönelimleri olan insanlar, hayvanlar vb.) ile aşırı bir özdeşleşmenin doğmasına zemin hazırlamış ve böylece günümüz solcu hareketinin (benim adlandırdığım şekli ile üçüncü dalga sol) temelleri atılmıştır. İdeolojik kökenlerini Frankfurt Okulu, post-modernizm, yapısalcılık, varoluşçuluk, situasyonizm ve karşı-kültürden alan üçüncü dalga sol, ezilenlerin meselelerine odaklanmış ve artan bir şekilde özel yaşam alanlarını düzenlemeye soyunmuştur. Artık sol, işçi sınıfının bir mücadelesi olmaktan çıkmıştı. Çok daha geniş bir kültürel ve sosyal bir anlam kazanmış ve toplumun tüm değerlerini belirlemeye ve şekillendirmeye soyunmuştu. Üçüncü dalga solculara göre: Kadın ve erkekler arasındaki ilişkiler feminist ideolojiye göre düzenlenmeli

²⁸ İnsan rahatı için yakın çevrenin (ısının kontrol edilmesi, günlük kullanılan nesnelerin ergonomik dizaynı, fiziksel çaba gerektiren işlerin makinelerle devredilmesi vb.) düzenlenmesinde büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. Fakat bu, insanların kendi doğal eğilimlerine uygun olmayan yapay çevrelerde yaşadıkları gerçeğini değiştirmemektedir (ve kalabalık, trafik, hava kirliliği, gürültü, açık doğal alanların bulunmayışı ve benzerleri problem olmaya devam etmektedir). Bu düzenlemeler, insanların doğal habitatlarından ayrı yaşamak zorunda kalmaları gerçeğine karşı geliştirilmiş palyatif önlemlerdir.

ve kadınlar bu ideolojinin ideallerini benimsemelidirler, kullandığımız kelimeler politik doğruculuğa uymalıdır, anne-babalar aydınlanmış ve sorumlu olmalıdır, öğretmenler kapsayıcı ve destekleyici olmalıdır, herkes bilincinde olmadan yaptığı mikroagresyonlara (*micro-agression*) ve bilinç dışı ırksal ön yargılarına (*racial bias*) dikkat etmelidir vb. Gay evlilikleri, kürtaj, taciz ve tecavüz, maaşların ve istihdamın kimlikler bazında dağılımı, hiyerarşik organizasyonlar, rekabetçi toplum, gıda tercihleri (veganizm), kadın kotaları, çocuk bakımı, aile içi roller, hayvanlara yönelik davranışlar, cinsiyet rolleri vb. en ateşli şekilde tartışılan politik meseleler haline gelmişlerdir. Böylece, şahsi meseleler ve özel yaşam ve her bir bireyin davranışları politik bir boyut kazanmış ve solcu etigin düzenleyeceği alanlar haline gelmiştir. Toplum, solcuların sürekli olarak buldukları yeni problemler doğrultusunda insanların kontrol edildikleri ve toplumsallaştırıldıkları ve gittikçe yoğunlaşan toplumsal normların her durumda nasıl davranılacağını insanlara bildirdiği (açıkça ya da ima yolu ile) bir yer haline gelmiştir. İnsanlar gittikçe artan bir oranda, hayatlarının her bir veçhesinde nasıl davranmaları gerektiğini söyleyen politik doğrucu normlar ile kuşatılmış olarak yaşamaya başlamışlardır. Bu, insanları daha fazla toplumsallaştırmış ve normlara uymak konusundaki meylin daha da içselleştirilmesini sağlayarak, yumuşak başlı bir yurttaşlığın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Solculuğun tarihsel eğilimi kısaca şu şekilde özetlenebilir: 18. yüzyılda Aydınlanma ile ortaya çıkan birinci dalga sol düşünce özgürlüğünü, toplumun organizasyonunda bilim ve aklın egemenliğini ve doğuştan gelen ayrıcalıkların reddini savunmuştur. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinden sonra ikinci dalga sol, sanayileşmiş toplumlarda, geçimlik ekonomilerin dışına çıkarak üretimde ve daha sonra hizmet sektöründe çalışacak geniş kitlelerin sisteme entegre edilmeleri için gerekli olacak sosyal haklar ve toplumsal/ekonomik reformlara odaklanmıştır. Geçen yüzyılın altmışlı yılları itibarı ile bunların gelişmiş sanayi ülkelerinde tamamlanmasından sonra, üçüncü dalga sol, aynı zamanlarda başlayan gençlik ve öğrenci hareketleri ile beraber, insanların davranışlarını ve gündelik yaşamlarını düzenleyecek birçok mikro meseleye ve onları sistemin uysal birer bileşeni haline getirecek toplumsal normların dayatılmasına odaklanmıştır.

Bir örnek: Feminizm

Feminist hareketin 18. yüzyılın sonundan itibaren izlediği yol, zamanla hukuki normlardan daha derine nüfuz etmeye başlayan ve toplumsal normları ve insanların davranışlarını şekillendirmeye soyunan solun geneli için yukarıda bahsettiğim evrimin bir örneğini teşkil etmektedir. İlk dalga feminist hareket²⁹ başlangıç aşamalarında kadınlar için oy hakkının kazanılmasına, evlilik ile ilgili yasal haklar verilmesine, eğitim, mesleki, sendikal haklar ve sosyal haklar verilmesine odaklanmıştır. Başka bir deyişle, amaçları, birinci sol dalga reformları sırasında erkeklere verilen hakların kadınlara da genişletilmesi olmuştur. Feminist hareketin 19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyılın ilk yarısında odağı, genellikle, seçimlerde oy vermek ve kamusal görevlerde bulunabilmek gibi, yurttaşlık ve politik hakların kadınlara verilmesi ile ilgili olmuştur. Daha sonra, 20. yüzyılın altmışlı yıllarından itibaren, ikinci dalga feminizm toplumsal ve özel hayat ile ilgili meselelere odaklanmaya başlamıştır. İkinci dalga feminizme göre, kadınların politik hayatta eşit haklara sahip olması gerçek eşitliğin sağlanması için yeterli değildi; çünkü, eşitsizlik kamu hayatının dışında, özel hayatta, aile yaşamında inşa ediliyordu ve kadınlar buralarda ikinci sınıf vatandaşlar olarak görülüyordu ve böylece elde ettikleri kamusal hakları kullanma imkanlarından mahrum kalıyorlardı. Bu feministlere göre, toplum kadınlara doğumlarından itibaren belirli bir kadın rolünü öğretiyordu. Bu kadın rolü, sosyal yaşamda erkeklerin tam eşitleri olarak yer almalarını engelliyordu; politik ve ekonomik yaşama erkeklerin eşitleri olarak katılamıyorlardı. Böylece, kadın hakları meselesi artık hukuki bir mesele olmaktan çıkıyor ve toplumsal bir mesele ve toplumsal normlar ile düzenlenmesi gereken bir mesele haline geliyordu.

²⁹ Feminizm üzerine bu bölümde, feministlerin kendi sınıflandırmalarını kullanıyorum. Bu sınıflandırmaya göre feminizmin birinci dalgası, hareketin 18. yüzyılın sonundaki başlangıcından 1960'lara kadar sürmüştür. İkinci dalga feminizm ise 1960'lar ile 1990'lar arasındaki dönemi ifade etmektedir.

18. yüzyılın sonlarından beri sosyalist gelenekte (Engels ve Bebel ile beraber), aileyi toplumsal sömürünün başladığı yer olarak görme eğilimi vardır. Bu görüşe göre toplumsal sömürü, daha küçük bir boyutta ailede karşımıza çıkmaktadır ve aslında sömürüye dayanan toplumların neşet ettiği yer burasıdır.³⁰ Dolayısı ile aile, toplumsal düzeydeki sömürü sisteminin daha küçük bir versiyonudur ve insanın boyunduruk altına alınması, kadının ailede boyunduruk altına alınması ile başlamaktadır. Böylece, toplumsal ilerlemenin kadınların toplumda bulunduğu seviye ile ölçüldüğü bir anlayış doğmuştur. Arzu edilen ütopyik topluma, kadın özgürlüğü gerçekleştirilmeden ulaşılamayacaktır. Genel özgürleşme ve kadın özgürleşmesi sıkı sıkıya birbirine bağlanmıştır. Ekonomik ve teknolojik gelişme toplumsal özgürlüğü ve kadın özgürlüğünü beraber getirecektir. Feministlere göre çalışma dünyası, kadınların özgürlüklerini kazanabilecekleri yerdi. Ekonomik hayata katılarak, geleneksel aile rollerinden kurtulabilirler ve erkekler gibi kendi paralarını kazanabilirlerdi. Çünkü erkekler seslerini çalışma hayatındaki yerleri ve çalışma hayatı çerçevesinde şekillenmiş örgütleri ile (sendikalar vb.) duyurdukları için, kadınlar da toplumda bu şekilde bir güç elde edebilirlerdi. Kadınlar da hayatın bu veçhesine dahil olarak haklarını kazanabilirlerdi. 20. yüzyıl boyunca gerçekleşen sürece bugünden baktığımızda görüyoruz ki, tüm bunların sonucu, kadınların ekonomik hayata katılması ve yeteneklerini sistemin çıkarına sunması olmuştur. Toplumun yarısı böylece sisteme daha fazla entegre edilebilmiştir. Yeni kurulmakta olan teknolojik toplumda, kadınlar, bu toplumun inşa edilmesindeki ve devam ettirilmesindeki yerlerini almışlardır ve toplum da bundan faydalanmıştır. Fakat bunun gerçekleşmesi için, belirli bir teknolojik gelişmenin halihazırda toplumsal bünyeye nüfuz etmiş olması gerekiyordu: Makine teknolojisinin gelişmesi ölçüsünde işlerin büyük çoğunluğunun kas gücüne dayanması zorunluluğunun ortadan kalkması ve hizmet sektörünün gelişmesi ile beraber ofis ve beyaz yaka işlerin ortaya çıkması, kadınların istihdam olanaklarının doğmasını sağlamıştır. Kadınlar, temelde bu tarz işlere girerek istihdama katılmışlardır. Aynı zamanda, elektronik ev aletlerinin ortaya çıkması, ev işlerinin yükünü büyük ölçüde azaltmış ve kadınların çalışma hayatına girmesinin imkanlarını oluşturmuştur. Dahası bu ev işleri, gittikçe artan bir ölçüde aile dışında gerçekleştirilen görevler haline geliyordu: Yemeklerin gıda endüstrisi tarafından hazırlanması, çamaşırların şirketler tarafından yıkanması gibi. Başka bir deyişle, eskiden insanların aile içinde, evde gördükleri işler, gittikçe aile ya da ev çevresinin dışındaki insanlar tarafından yapılan işler haline gelmiştir.³¹ Kadınların çalışma hayatına katılarak özgürleşecekleri fikri, kadınların sisteme entegre edilmeleri sürecinin meşrulaştırıcısı olmuştur ve onların yeteneklerini ve alım güçlerini tekno-endüstriyel sisteme sunmuştur.

İkinci dalga feminizm ve diğer kimlik hareketleri ile üçüncü dalga sol, insanların tüm bir özel yaşamını, gündelik pratiklerini ve sosyal hayatlarını dönüştürmeye soyunmuştur. Bu, ekonomik ilişkiler ile sınırlı olan daha önceki feminist hedeflerin ve sosyal demokrat, sosyalist fikirlerin çok daha ötesine gitmiştir. Bu dönüşüm, aynı zamanda toplumun teknolojik altyapısında meydana gelen dönüşümlerce desteklenmiş ve onlar sayesinde gerçekleşebilmiştir. 18. yüzyılın sonundaki feminist manifestolar da (Wollstonecraft'ın ki gibi) feminizmin toplumsal karakterini vurgulamışlardır (yani kadınların "problem-

³⁰ Simone de Beauvoir örneğin, kadınlığın için bir özellik olmadığını, fakat toplumsal olarak inşa edilen bir kavram olduğunu söylemiştir. Bu, insanların boş bir sayfa olduğunu ve davranışlarını, entelektüel ve psikolojik karakterlerini şekillendiren için ve genetik karakteristiklerinin olmadığını iddia eden görüşün bir yansımasıdır. Bu kavram, ikinci dalga feminizmin temelini oluşturmaya başlamıştır. Bu numarayı kullanarak, kadınlık ile bağlantılı her şeyin (dolayısıyla erkeklikle de), "patriyarkanın" ihtiyaçları doğrultusunda kadınları sömürmek için toplumun inşa ettiği şeyler olduğunu iddia etmek mümkün hale gelmiştir. Fakat gerçekte, cinsiyetin toplumsal bir inşa olduğuna yönelik bu söylem, kadınları (ve erkekleri de), feminist ya da anti-patriyarkal toplumsal mühendislik yolu ile modern tekno-endüstriyel toplumun ihtiyaçları mucibince yönlendirmenin bir aracı ve meşrulaştırıcısı olmaktadır. Çünkü, cinsiyetin toplumsal olarak inşa edildiğini söyleyen bu ideolojiye göre, farklı biyolojik cinsiyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan farklı psikolojik eğilimler olmadığı gibi, kadın ve erkeklerin cinsiyetlerine has biyolojik için eğilimleri de yoktur; böylece, insanlar sistemin en çok ihtiyaç duyduğu biçim neyse ona göre şekillendirilebilirler: Kadınları mühendislik çalışmaya ve erkekleri daha sosyal ve daha az saldırgan olmaya teşvik etmek gibi.

³¹ Solcu ütopya, bu kolektif eğilimlerin sonuna kadar gittiği, hayatın tümünün ve özel alanın bütünü toplumsal bir aktivite haline geldiği bir toplum biçimidir. Çocuk yetiştirmekten yemek yapmaya gündelik işlerin her birinin kolektifleştiği ve bireysel olarak değil toplumsal organizasyon tarafından halledildiği bir "cesur yeni dünya"dır. Çocuk yetiştirmenin özellikle önemli sonuçları vardır; çünkü çocukluk, toplumun en etkili şekilde üyelerini toplumsallaştırdığı, en etkili şekilde değerlerini onlara benimsettiği dönemdir. Ve çocuk yetiştirmenin, gittikçe artan bir ölçüde, aile ya da aile çevresinde bulunan ve güvenilen yakınlar tarafından değil sistemin kurumları (kreşler, okullar vb.) tarafından gerçekleştirilmesi, tekno-endüstriyel sistemi, değerlerini yeni nesillere aktarmakta çok daha etkili hale getirmektedir.

lerinin” yasal düzenlemelerin ötesinde, toplumsal yaşamın kendisinde olduğunu söylemişler ve cinsiyet rollerini tamamen toplumsal inşalar olarak görmüşlerdir), fakat yeterli sayıda kadının bu görüşleri benimsemesi ve feminizmin özel yaşamda ve aile yaşamında savunduğu dönüşümleri kabul ederek bunlardan ikinci dalga bir feminizm oluşturmaları için, teknolojik gelişme tarafından ortaya çıkarılan toplumsal değişimlerin olgunluğa eriştiği altmışlı yılları beklemek gerekmiştir.

Solcu ütopya ve vahşi Doğa’nın geleceği

Solcular barışın hüküm sürdüğü, gerçek demokrasi ve toplumsal eşitliğin sağlandığı, diktatöryal rejimlerin olmadığı, zenginliğin olabildiğince eşit bir şekilde paylaşıldığı, fakirlik ve sefaletin olmadığı, erkek ve kadınların tamamen eşit olduğu, çevrenin kirletilmediği ve Doğa’nın tahrip edilmediği³² bir dünya toplumu ve hayatın peşinden koştuklarını iddia ederler ve mevcut tekno-endüstriyel topluma önerdikleri alternatif, bu değerlerin tamamı ile yerleştiği “başka” bir toplumsal sistemdir. İyi, güzel ve insani olduğu varsayılan şeyleri savundukları için ahlaki üstünlüğe sahip olduklarını iddia ederler. Fakat gerçekte yaptıkları şey, insanları ulaşılamayacak bir kutsal kasenin (tüm problemlerini çözmüş bütünleşmiş bir dünya toplumu) peşinden koşturarak, teknolojinin insan toplumlarını kendi içsel mantığına göre düzenlemesinin ve Dünya üzerinde kalan vahşi Doğa unsurlarını ortadan kaldırmasının yolunu açmaktır. Solculuğun mevcut toplumsal sistemde üstlendiği rol, tekno-endüstriyel sistemin sigortası vazifesini görmek ve onu daha verimli işleyeceği bir noktaya doğru itmektir.

Solun hedeflerinden diğer bir tanesi hayatın fiziksel olarak kolaylaştırılması ve finansal kısıtların kaldırılmasıdır. Solcu ideolojiye göre bunun anlamı, insanların maddi ihtiyaçlarını, fiziksel tehlikelere ve zorluklara maruz kalmadan karşılayabilmeleridir. Fiziksel çaba sarf etme zorunluluğu gündelik hayattan tamamı ile çıkartılmalıdır ve barınma, gıda, ulaşım vb. ihtiyaçlar birey için toplum tarafından karşılanmalıdır. Fakat, bu amacın gerçekleştirilebilmesi için toplumun kolektivist bir şekilde örgütlenmesi zorunludur. Bu, bireyin otonomisinin tamamı ile toplumsal dayanışmanın boyunduruğu altına alınması anlamına gelecektir. Ve yaşamdan her türlü fiziksel zorluğu, tehlikeyi ve maddi problemi bu şekilde çıkarıp atmanın tek yolu (tabi başarılabilirse), teknolojik medeniyetin fiziksel kısıtları ortadan kaldırma kapasitesinin artırılmasıdır. Bu sebeple solculuk, tüm maddi zorlukların ortadan kaldırıldığı bir hayat konseptinin savunucusu olarak teknolojiye bel bağlamak zorundadır.³³

19. yüzyılda sol, (özellikle Marksizmin solda egemenlik kurması ile beraber) her türlü zorluklardan arındırılmış mükemmel bir dünyanın hiç bitmeyen bir teknolojik gelişme ile gerçekleştirilebileceğine inanmıştı. Bu görüşe göre, teknolojik gelişme sayesinde üretim kapasitesi sonsuza kadar artırılabilecekti ve böylece insanlar, şimdiye kadar boyunduruğunda oldukları fiziksel kısıtlardan kurtulacaklar ve bu kısıtlardan kurtulan insanlık sonunda “gerçek özgürlüğe” erişecekti. Bu sebeple, teknolojik gelişmenin tüm sınırlar aşılanaya kadar, sürekli olarak devam etmesinin sağlanması gerekliydi. Fakat, Doğanın bu amansız teknolojik gelişmeye verdiği tepkilerin geçen yüzyılın altmışlı yıllarının sonlarından itibaren kendisini açık bir şekilde göstermeye başlamasıyla, kolay, konforlu, maddi açıdan refah bir yaşamın sınırsız bir büyümenin savunulması ile gerçekleştirilemeyeceği ve belirli bir noktadan sonra bu amansız büyümenin kendisinin bu tarz bir hayatı kurma imkanlarını ortadan kaldırdığı anlaşılmıştır. Böylece, sistemin Doğa’yı aşma ve sömürme ve fiziksel sınırları ortadan kaldırma yolculuğunda daha sağduyulu

³² Solcuların çevrenin korunması dediklerinde kastettikleri şey vahşi Doğa’nın korunması değil, toplumsal sistemin faydalandığı doğal kaynakların korunmasıdır. Böylece insanlar daha sağlıklı (kendileri için) bir çevrede yaşayabilecekler ve bu da daha üretken (sistem için) olmalarını sağlayacaktır. İçme suyu kaynaklarını korumak, hava kirliliğini önlemek, tekno-endüstriyel medeniyet için büyük bir tehdit anlamına gelen iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak için karbon salınımlarını düşürmek gibi şeyler.

³³ Hayattaki tüm fiziksel zorlukların sürekli bir şekilde ortadan kaldırılması ve bitmek bilmeyen bir maddi bolluk arayışı, hiç kimsenin üzerinde durup düşünmediği a priori bir değer haline gelmiştir. Fakat bu arayışın mantıksal sonucu, fiziksel ihtiyaçlar için gerekli olacak dışsal girdilerin çeşitli entübe bağlantılar ile sağlandığı ve çıktıların aynı şekilde dışarı atıldığı ve psikolojik ihtiyaçların beyni yapay olarak uyaran mekanizmalar ile doğrudan karşılandığı bir kapsüle insanların kapatılması olacaktır. Böyle bir noktaya doğru hızla ilerlediğimiz günümüz dünyasında, bu sürecin fiziksel ve psikolojik olumsuz sonuçlarını hep beraber yaşıyoruz.

olması ve adımlarını daha dikkatli atması gerektiği yönündeki fikirler doğmuştur. Sürdürülebilir kalkınma, yeni “yeşil” teknolojiler, geri dönüşüm ve karbon ayak izi gibi kavramlar zamanla ortaya çıkmaya başlamıştır ve sol bu kavramları coşkulu bir şekilde savunmaya başlamıştır. Solun çevresel meselelerde sistem içerisinde oynadığı temel rol, toplumsal adalet meselelerinde olduğu gibi, sistemin aşırılıklarını ve eksiklerini saptamak ve sisteme kendisini düzeltmesi için geri bildirimlerde bulunmaktadır. Buna göre, sistem “yeşil” teknolojilere geçerek, sürdürülebilirliği hedefleyerek ve eko-sistemleri daha iyi tanıyarak Doğa’yı kontrol altına alabilir; çevrenin yok edilmesi onun “sürdürülebilir” bir şekilde kullanılması ile önlenabilir ve böylece sistem hayatta kalmaya devam edebilir. Tüm bunların bir sonucu olarak da, fiziksel zorlukların ve tehlikelerin ortadan kaldırıldığı ve maddi bolluğun gerçekleştirildiği bir yaşamı kurma imkanları korunmuş olur. Böyle bir yaşamın gerçek olabilmesi için, modern gelişmiş teknoloji ve onun daha “yeşil” bir şekilde gelişmeye devam etmesi zorunludur.

Sürdürülebilir kalkınma ve “yeşil” teknolojiler, tekno-endüstriyel sistemin vahşi Doğa’yı boyunduruk altına alma ve yok etme yönündeki eğiliminde herhangi bir değişiklik yapmamaktadırlar. Aslında bu eğilimi daha da güçlendirmektedirler. Bunlar yalnızca sistemin Doğa ile olan problemlerini aşması ve böylece faaliyetlerini ve büyümesini devam ettirmesi için geliştirilmiş araçlardır. Dünyayı, bu “yeşil” dönüşüm için ihtiyaç duyulan solar paneller ve rüzgar türbinleri ile doldurmak için muazzam miktarlarda yer, enerji ve malzemeye ihtiyaç duyulacaktır ve bunlar, süreç sırasında vahşi eko-sistemlerin boyunduruk altına alınıp yok edilmesi ile Dünya’dan karşılanacaktır. Bu yeni “yeşil” teknolojilerin tüm dünya yüzüne, enerjiyi iletmek için gerekli olacak bağlantı hatları, bakım için gerekli olacak ulaşım yolları ile beraber yayılması gerekecektir ve bunun vahşi eko-sistemleri küçük parçalara bölüp, yok etmesi kaçınılmazdır. İnsan toplumunun, rüzgar/güneş “tarlaları” ve elektrik arabaları ile yeni “yeşil” dönüşümü muazzam miktarlarda özel metallerle ihtiyaç duyacaktır: Nadir toprak elementleri. Bu madenlerin çıkarılması ve işlenmesi kaçınılmaz olarak muazzam yıkıcı bir süreçtir ve Doğa’ya halihazırda büyük zararlar vermiştir.³⁴ “Yeşil” teknolojilerde gelecekte gerçekleşmesi beklenen yayılma ile birlikte bu zararlar artmaya devam edecektir. Üstelik yeni “yeşil” enerjiler, sistemi “eski” enerji kaynaklarından, fosil yakıtlardan kurtarmamaktadır. “Yeşil” enerji kaynakları, sistemin kamyonlarını, otomobillerini, elektronik aletlerini vb. çalıştırmaya devam etmek ve böylece fonksiyonlarını ve büyümesini sürdürmek için kullandığı/kullanacağı farklı bir enerji kaynağından fazlası değildir.

Sürdürülebilir kalkınma uzmanları Dünya’nın eko-sistemleri ile ilgili bilgilerini artırmaya ve Dünya’nın kaynaklarını en etkili şekilde sömürmenin yöntemlerini araştırmaya devam edeceklerdir. Tekno-endüstriyel sistem, Doğa’nın kendi fonksiyonlarına ve gelişmesine verdiği tepkileri kontrol altına almayı başaramazsa bu bilgiler, muhtemelen, bu tepkilerin önlenmesi adına jeo-mühendislik faaliyetlerinde kullanılacaktır; bunun sonucu biyosferin topyekun bir kontrol altına alınması ya da daha muhtemel olarak biyosferin tamamen mahvedilmesi olacaktır. Solun çevreci ideolojisinin amacı, teknolojik gelişmenin devam etmesini sağlamak ve tekno-endüstriyel sistemi Doğa’nın bu gelişmeye verdiği tepkilerden kurtarmaktır. Bunu, solcu ütopyanın kurulma olanaklarını devam ettirmek için yapmaktadırlar: Doğayı egemenliği altına almış ve fiziksel zorlukları ve tehlikeleri ortadan kaldırmış ve maddi refahı gerçekleştirmiş bir insan toplumu. Fakat bu tarz bir hayat görüşü, vahşi Doğa ile uyumsuzdur ve birisinin gerçekleştirilmesi diğerinin ortadan kaldırılmasına sebep olacaktır.

İlerleme kavramına olan bağlılığı ile sol, solcu değerlerin hakim olacağı sözde mükemmel toplumun gerçekleştirilmesi için bastırarak, teknolojik gelişmenin ihtiyaç duyacağı toplumsal değerlerin ve kuramların yerleşmesinin yolunu açmaktadır. İlerleme fikrine göre, insanlığın teknolojik ve bilimsel kapasitesi arttıkça, toplum daha mutlu, daha müreffeh ve daha barışçıl bir geleceğe doğru ilerleyecektir ve bu da

³⁴ “Geçen yıl Çin Devlet Konseyi, ülkenin nadir toprak elementleri operasyonlarının ‘gittikçe artan yoğunlukta’ çevre problemlerine sebep olduğuna dair bir rapor hazırlamıştır. Konsey’in raporuna göre, yarım yüzyıllık nadir toprak elementleri madenciliği ve bu madenlerin işlenmesi, ‘yüzey bitki örtüsüne köklü zararlar vermiş, toprağın erozyona uğramasına, kirlenmesine ve asitleşmesine ve tarımda rekoltenin azalmasına, hatta tamamen ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Çin’in nadir toprak elementi fabrikaları yüksek yoğunlukta radyoaktif kalıntılar içeren atık suyu üretmektedir.” M. Ives (2013, January). Boom in Mining Rare Earths Poses Mounting Toxic Risks. *Yale Environment* 360.

mutlak anlamda iyi olan bir şeydir. Solcu akımların çoğu,³⁵ şimdiyi, zorunlu olarak gerçekleşmesi ve herkesin ahlaken savunması gereken bu mükemmel geleceğe kıyasla değerlendirirler. Solculuğa göre bu, gelişmenin ve ilerlemenin getireceği mutlak iyi bir gelecektir ve insanlık için en iyi gelecek de budur. Bu görüşe göre, böylesine mükemmel bir geleceğe karşı gelmek ancak gerici bir duruş olabilir ve böyle bir şey tartışmasız bir şekilde kötüdür. Tarihin akışının tek bir yönü vardır ve bizi yaşanmaya en değer ütopyaya doğru götürmektedir. Tarih ile ilgili bu teleolojik anlayış toplumsal karmaşıklığın büyümesine ve teknolojik gelişmeye pozitif bir ahlaki anlam yüklemektedir.

Fakat gerçekte, teknolojik ve toplumsal gelişme, teknolojiyi geliştiren büyük organizasyonlar arasındaki rekabet sürecinde ve onların bilinçli kontrolüne tabi olmadan gerçekleşmektedir. Büyük organizasyonlar yalnızca şirketler ve devletlerden ibaret değildir; ordulardan sendikalara, sivil toplum örgütlerinden politik/dini hareketlere ve tüm bir toplumlara ya da toplumsal sistemlere kadar, az ya da çok organize olmuş büyük grupları kapsar. Bu büyük organizasyonların temel “amacı,” kendi hayatta kalmalarını sağlamak ve varlıklarını devam ettirmektir. Bu organizasyonların faaliyetleri, gittikçe daha katı kontrollere tabi kılınan ve davranışları, arzuları ve hisleri bu tarz büyük toplumsal ve teknolojik sistemlerin hayatta kalması ve gelişmesi ile ilgili amaçlara uydurulan/yönlendirilen bireylerin güç alanlarının gittikçe daralmasına sebep olur. Günümüzde hayatlarımızın her anında büyük organizasyonların gözetlemesi, yönlendirmesi ve kontrolü altındayız. Hangi okulda okuyacağımız ve orada ne öğreneceğimiz, hangi mesleği icra edeceğimiz ve onu nasıl yapacağımız, boş zaman aktivitelerimizin neler olacağı vb. onların kontrolü altındadır. Fiziksel varlığımız tamamı ile onlara bağlıdır. Modern insanın, hayvanat bahçesindeki, kendi hayatlarını kontrol edebilme kabiliyetleri ellerinden alınmış hayvanlardan bir farkı yoktur.

Teknolojinin gelişmesi ölçüsünde büyük organizasyonlar güçlerini artırmaya devam edeceklerdir. Güçlerinin artması, bulundukları çevreyi ve kendilerini oluşturan bileşenlerin fonksiyonlarını daha iyi kontrol etmeleri ve böylece bunları kendi çıkarları doğrultusunda daha iyi düzenleyebilmeleri anlamına gelmektedir. (Örnek: Kontrol ettikleri bölgeyi genişletebilirler, mevcut bulundukları alan üzerindeki kontrollerini yoğunlaştırabilirler ve fonksiyonlarını gerçekleştirmek için kullandıkları enerji ve malzeme miktarını artırabilirler.)³⁶ Tüm bunların nihai mantıksal sonucu, hem dünya eko-sisteminin hem insan davranışının, tüm veçheleriyle yapay bir kontrole tabi tutulması olacaktır. Buna göre, bu organizasyonların gücünün artması, Doğanın vahşi karakterinin ortadan kalkması ve doğal insan davranışlarının kontrolü ve manipülasyonudur.

Fakat daha yüksek bir olasılıkla, sistem, insan toplumlarını ve Dünya’nın eko-sistemlerini, bunların karmaşıklığı nedeniyle ve kendisini oluşturan büyük organizasyonların gittikçe büyüyen ve daha talepkâr hale gelen kendini-koruma fonksiyonları sebebiyle, tamamı ile ve başarılı bir şekilde kontrol edemeyecektir; dolayısı ile sistemin toplumları, insan davranışını ve vahşi Doğayı kontrol girişimleri, bi-

³⁵ Anarko-primitivizm ve anti-endüstriyalist sol gibi, modern teknolojik gelişmeye karşı olduğunu iddia eden bazı azınlık solcu akımlar da bulunmaktadır. Fakat solculuk, her türlü biçimi ile ve istisnasız olarak, mevcut tekno-endüstriyel toplumun değerlerini içselleştirmiştir ve bu sebeple nihayetinde, modern teknolojiye karşı görünen bu formlarında dahi, bir çeşit ruhsal ve ahlaki ilerlemeyi savunma pozisyonunda kendisini bulur. Bu durum, ilkelci ve anti-endüstriyalist solun modern teknolojik ilerlemeyi reddetme iddiasını faydasız kılar; çünkü referans olarak aldıkları değerlerin ve peşinden koştukları ruhsal ve ahlaki ilerlemenin kökleri, çok büyük bir oranda, teknolojik gelişmede yatmaktadır ve ileri seviye bir teknolojik gelişme olmadan bu ilerleme mümkün değildir.

³⁶ Günümüzde daha kolay ulaşılabilir olan enerji ve mineral kaynaklarının miktarı, bunların tükenmesi sebebiyle gelecekte azalabilir. Bu durum, sistemi gittikçe daha tehlikeli teknolojilere ve şu ana kadar kullanılmamış hatta ulaşılammış enerji ve malzeme kaynaklarına yönlendirecektir ve böylece vahşi Doğaya verilen zararın kapsamı artmaya devam edecektir. Şimdiden sistemin açık deniz petrol yatakları, katran kumları ve hidrolik kırma gibi gittikçe daha uzaktaki ve daha zor yerlerdeki petrol rezervlerini (geleneksel olmayan petrol kaynakları adı verilir) sömürdüğünü görüyoruz. Güneş panelleri ve rüzgar türbinleri dünyanın gittikçe daha uzak bölgelerine erişmektedirler. Dalga enerji dönüştürücüler ile okyanusların ve denizlerin enerjisinin de kullanıma sokulması hedeflenmektedir. Ve ITER (Uluslararası Termonükleer Deneyel Reaktör) gibi nükleer füzyon reaktörü projelerine olağanüstü kaynaklar akıtılmaktadır. Şahsi verilerin toplanıp analiz edilmesi ile ilgili teknolojiler (özellikle makine öğrenmesi/yapay zeka gibi bilgisayar teknolojilerinin geliştirilmesi ile), genetik mühendisliği, gittikçe daha sofistike ilaçların geliştirilmesi, insan bedeni ve aklının makineler ile bütünleştirilmesi (cyborgler), robot teknolojisi ve bunların tümünün insanların daha etkili bir şekilde endoktrine edilmesi ve aşın-toplumsallaştırılmalanna uygulanması ile insan davranışı üzerindeki kontrol de artırılacaktır.

reylerin davranışlarında, insan toplumlarının fonksiyonlarında ve eko-sistemde gittikçe artan ciddilikte ve derinlikte bozukluklara ve daha önceden tahmin edilemeyen olumsuz sonuçlara yol açacaktır.

Her halükarda, teknolojinin gelişmeye devam etmesi, Dünya üzerindeki vahşi Doğa'nın en azından büyük bir bölümünün felaket bir şekilde yok oluşuna ve bununla beraber, şimdiye dek insan olarak bildiğimiz canlının köklü bir modifikasyonuna yol açacaktır.

Solcu ideallerin vahşi Doğa ile uyumsuzluğu

Toplumların Doğa ile olan ilişkisi ve onun üzerindeki etkileri, teknolojik kapasitelerine bağlıdır. Teknolojik kapasite, bir toplumun sahip olduğu fiziksel araçlardır. Örnek olarak: İlkel göçebe avcı-toplayıcı toplumlar için taş, ahşap ya da kemik (ya da başka bir hayvan parçası) aletler; geleneksel tarım toplumları için evcilleştirilmiş hayvan ya da bitki türleri, demirden yapılma tarım aletleri, su ya da rüzgar değirmenleri; tekno-endüstriyel toplumlar için buhar motorları ya da içten yanmalı motorlar, nükleer güç reaktörleri, bilgisayar ve benzerleridir. Teknoloji kapasitesindeki artış, Dünya'nın enerji ve malzeme kaynaklarını çıkarmakta, dönüştürmekte ve absorbe etmekte daha fazla gücü beraberinde getirir. İlkel

göçebe avcı-toplayıcı toplumlar en az gelişmiş teknolojik imkanlara sahip oldukları için, Doğa üzerinde yaptıkları etki, teknoloji açısından daha gelişmiş toplumlara kıyasla-geleneksel tarım toplumları ve özellikle tekno-endüstriyel toplum-oldukça küçük olmuştur. Aynı zamanda göçebe avcı-toplayıcı hayat tarzında insanlar, evrimsel süreçte edindikleri doğal eğilimlerine en uygun hayatı sürebilirler. *Homo sapiens* hominid atalarımızdan yüz binlerce yıl süren göçebe avcı-toplayıcı hayat tarzı sırasında evrimleşmiştir. Göçebe avcı-toplayıcı toplumlarda insanlar küçük gruplar halinde yaşamışlar ve hayatta kalabilmek için kendi fiziksel ve zihinsel kabiliyetlerini otonom bir şekilde kullanmışlardır. Fiziksel var oluşları kendi eylemleri ve inisiyatiflerine bağlı olmuştur—karmaşık toplumlarda olduğu gibi uzaktaki devasa bir kolektif organizasyona değil. Hayati önemdeki temel ihtiyaçlarını karşılamak için kendi yeteneklerine bel bağladıklarından ve bu faaliyetleri küçük bir grubun parçası olarak otonom bir şekilde gerçekleştirdiklerinden, güç sürecini yaşamak ile ilgili en ideal koşullara sahiplerdi. Bu yüzden göçebe avcı-toplayıcı toplumlar, vahşi Doğa için en az zararlı olan ve üyelerine gerçek özgürlüğü³⁷ tecrübe etmek için en iyi olanakları sunan toplumlar olmuşlardır.

Fakat tam da bu toplumların, solcu değerlerin (kolay ve konforlu bir yaşam, maddi bolluk, yabancılarla ve büyük kolektif oluşumlarla dayanışma, cinsiyetler arasında eşitlik vb.) en az geçerli, en az mümkün veya en az uygulanabilecek toplumlar olduklarını biliyoruz. Ve toplumun teknolojik alt yapısının ortadan kalkması bu değerlerin daha da zayıflamasına sebep olacaktır.³⁸ Dolayısı ile teknolojik sisteme karşı olan, teknolojik sistemin vahşi Doğa'yı ve gerçek özgürlüğün imkanlarını yok ettiğini gören insanların, aynı zamanda solcu değerleri savunmaması gerekir. Bu yazıda göstermeye çalıştığım gibi, bu değerler karmaşık tarım toplumlarının kurulması ile ortaya çıkmaya başlamıştır ve sanayi devrimi ve sonrasında modern teknolojinin gelişmesi ile birlikte kapsamı ve yoğunlukları muazzam bir şekilde artmıştır; çünkü bu değerler, tekno-endüstriyel sistemin verimli bir şekilde işlemesi ve varlığını devam ettirmesi için gerekli ve oldukça faydalıdır.³⁹

Anarko-primitivistler ve teknolojik gelişmeyi reddettiğini söyleyen diğer solcular bu anlamda farklı bir yerde durmamaktadırlar. Aslında, bu solcu değerleri tamamı ile içselleştirmektedirler ve bu değerleri, geçmiş ilkel toplumlar ile ilgili kurdukları yanıltıcı ve idealize edilmiş masallarına ve kendi ideal, ütöpik gelecek “ilkel” toplum hayallerine yansıtmaktadırlar. Ve solcu değerleri savunarak, aslında, bu değerleri en başta ortaya çıkartan teknolojik gelişmeye yardım etmektedirler. Kısacası, insan topluluklarının değerleri temelde onların teknolojik altyapıları tarafından şekillendirilir ve modern solcu değerlerin

³⁷ Bu yazıda açıklamaya çalıştığım gibi, gerçek özgürlük, kişinin vahşi Doğa'da yaşayabilme ve kendi fiziksel ihtiyaçlarını, ya yalnız başına ya da küçük bir grubun üyesi olarak ve kendi yeteneklerine dayanarak otonom bir şekilde karşılayabilme imkanına sahip olmasıdır.

³⁸ Bakınız: İlkel Yaşam Hakkındaki Gerçek: Anarko-Primitivizmin Bir Eleştirisi

³⁹ Bu değerlerin bu kadar popüler olmalarının ve birçok insan tarafından coşkulu bir şekilde benimsenmelerinin diğer bir sebebi, tekno-endüstriyel sistemde geçerli olan hayat tarzının, insanları, psikolojik anlamda bu tarz değerlere meyilli kılmasıdır.

modern teknolojiye sahip olmayan toplumlarda geçerli olmadıklarını biliyoruz. Solcu değerler teknolojik gelişme ve insan topluluklarının artan karmaşıklık düzeyleri sebebiyle egemen değerler haline gelmeye başlamışlardır ve bu teknolojinin ve onunla beraber gelen karmaşıklığın ortadan kalkması, bu değerlerin (ve bu değerleri maddi olarak uygulayabilme imkanlarının) de büyük bir oranda ortadan kalması ile sonuçlanacaktır.

Gelişmiş teknolojinin yokluğunda, toplumun doğal kısıtları aşma imkanları ortadan kalkacak, maddi bolluk insanlığın büyük çoğunluğu için tarih olacaktır ve fiziksel olarak zor bir yaşam modern teknoloji öncesinde olduğu gibi geri gelecektir. Global iletişim ve ulaşım imkanlarının yokluğunda, insanların çoğu yine küçük gruplar içinde sıkı sıkıya bağlı yaşamaya başlayacak ve bilinmeyen, büyük bir kalabalığa yönelik koşulsuz sevgi ve bu kalabalık ile dayanışma tarih olacaktır. Modern mesleklerin ve ekonomik faaliyetlerin yokluğunda, geleneksel günlük aktiviteler ve onlarla birlikte kadın ve erkeklerin geleneksel rolleri geri dönecektir. Teknolojik olarak gelişmiş karmaşık bir toplumun maddi kaynaklarının yokluğunda modern yüksek eğitim, sağlık hizmetleri ve bilimsel araştırma da tarih olacaktır. Dolayısı ile, birisinin en yüksek değerleri maddi açıdan bol ve kolay bir yaşamsa, doğal kısıtların olabilecek en yüksek seviyede ortadan kaldırıldığı, cinsiyet rollerinin silindiği, herkesin birbirini koşulsuz olarak sevdiği, sağlık teknolojilerinin ortalama ömrü yükselttiği ve bilimin evren hakkındaki bilgilerini artırdığı vb. bir toplum ise, teknolojik gelişmeye karşı olmak bir saçmalaktır. Ve tam tersi, eğer kişi modern teknoloji ve onun getirdiği tekno-endüstriyel toplumsal sistemden kurtulmak ve böylece vahşi Doğa'yı, doğal insan karakterini ve gerçek özgürlüğün imkanlarını sistemin boyunduruğundan ve sonunda onları yok edecek olmasından kurtarmak istiyorsa daha sonrasında gelecek şeylerin bir gül bahçesi ve kolay bir yaşam olmayacağını bilmesi gerekir. Hem pastanızı yiyip hem de ona sahip olamazsınız.

Sonuç

Tabii ki, teknolojik gelişmenin insan koşulları ile ilgili sonuçlarının her zaman için yukarıda sayılanlar şeklinde olması zorunlu-hatta bana kalırsa olası dahi-değildir. Eğer büyük organizasyonlar insan emeğine olan bağımlılıklarından kurtulabilirlerse ve/veya tekno-endüstriyel toplumun faaliyetlerinin ve yayılmasının eko-sistemde yaptığı bozulmaların sonuçları kendilerini daha açık bir şekilde göstermeye başladığında, teknolojik ilerlemenin insan koşulları bağlamındaki sonuçları şimdiye kadar tecrübe ettiklerimizden oldukça farklı olabilir. Fakat bunlar burada tartışmayacağım spekülasyonlardır. Tüm senaryolarda kesin olan şey, teknolojinin sınırsız bir şekilde ilerlemeye devam etmesinin vahşi Doğa'nın daha da fazla yok edilmesi, büyük ölçüde fakirleşmiş eko-sistemler ve belki de Dünya üzerindeki karmaşık yaşam formlarının tamamen ortadan kalkmasına yol açacak olmasıdır. Bunun anlamı, gerçek özgürlüğün koşullarının tamamen yok edilmesidir. İnsanoğlunun hayatta kalabildiğini varsaysak dahi, psikolojik ve/veya biyolojik yöntemler ile gittikçe daha fazla oranda toplumsallaştırılacaklardır ve yaşayacakları ortam, insanların hayatta kalabileceği sınırlar içerisinde tutulması için yapay olarak kontrol edilen ve bu yüzden tamamı ile büyük organizasyonlara ve onların dış çevreyi kontrol edebilme yeteneklerine bağımlı hale gelmiş, büyük ölçüde fakirleşmiş eko-sistemlerden oluşan bir virane olacaktır.

Dolayısı ile, vahşi Doğa'ya değer veren ve onu korumak isteyenler, onun yok edilmesinin gerçek nedenlerini görmek zorundadırlar: Teknolojik gelişme. İnsanların devasa bir makinenin küçük birer dişli-leri haline geldiğini görenler ve kendi hayatlarının kontrolünü ve hatta anlamını kaybettiğini hissedenler bunun ardındaki gerçek sebepleri görmelidirler: Gittikçe hızlanan teknolojik gelişme ile birlikte, büyük organizasyonların, bireyler ve küçük gruplar üzerindeki kontrollerini artırmaları. Ve solculuğun, bu gelişmelere karşı çıkan bir hareket olmadığını, tam tersine bunların destekçisi olduğunu fark etmelidirler. Hoşnutsuzlukların yönünü değiştirip absorbe eden ve hatta onları tekno-endüstriyel sistemin bizzat kendi değerlerinin savunucusu haline getiren bir emniyet supabı.⁴⁰ Ve vahşi Doğa'yı ve gerçek özgürlü-

⁴⁰ Bu, solculuğun, tekno-endüstriyel sistemde yerine getirdiği bir başka önemli işlevdir; fakat bu metinde tartışılmamıştır. Bu meselenin tartışılması için bakınız: "The System's Neatest Trick," *Technological Slavery*, pp. 190-205; Último Reducto, Leftism: The Function of pseudo-critique and pseudo-revolution in techno-industrial society.

gün olanaklarını korumak için gerekli olan şey, solcu değerlerden ve kafa karışıklıklarından arındırılmış, tekno-endüstriyel sistem karşıtı bir harekettir.

Anarşist Kütüphane

Karaçam
Solculuk, Tekno-Endüstriyel Sistem ve Vahşi Doğa
Ağustos, 2020

06.05.2022 tarihinde şuradan alındı: vahsikaracam.blogspot.com

tr.anarchistlibraries.net